

Makten över bostaden

Sofia Eriksson | FM 2503 Masterarbete | Masterprogrammet för Fysisk planering
Sektionen för planering och mediedesign

Förord

Jag vill tacka min handledare Elisabeth Lilja som kommit med synpunkter, idéer och värdefulla litteraturtips under arbetets gång. Jag vill också tacka Klas Ruin och framförallt Ola Broms Wessel på Spridd arkitekter som gav mig en kontorsplats, stöd, tid för värdefulla diskussioner samt massvis av tips i ämnet. Vidare vill jag tacka Stefan Stahre på Huddinge kommun för värdefulla kontakter i Hamburg, utan dem hade mitt arbete inte blivit som det blev. Jag vill även tacka Tobias och Johanna Münch som lät mig bo hos dem under min resa till Hamburg och självklart alla personer som ställde upp på mina intervjuer, utan er hade inte arbetet varit möjligt.

Tack också till Maria Eriksson för korrekturläsning, Staffan Andersson för stöd och Lisa Rooth för kommentarer, råd och ett lugnande ord.

Slutligen vill jag tacka min familj och mina vänner som, vissa mer än andra, har fått bolla idéer, diskutera och älta mitt examensarbete tillsammans med mig. Ni är guld värda.

Sofia Eriksson

Stockholm maj 2012

Sammanfattning

Bostadsbyggandet i Sverige idag präglas av ett fåtal större företag som producerar relativt standardiserade bostäder. Möjligheterna för den enskilda boende att påverka sitt framtida boende med avseende på planlösning och utformning är begränsade samtidigt som nya krav på bostäder uppkommer: familjekonstellationer ändras, kärnfamiljen är inte längre en självklarhet och miljö- och klimatfrågor vinner mark. Deltagande räknas som en av grundförutsättningarna för en av dimensionerna för hållbar utveckling; social hållbarhet. Social hållbarhet handlar om att bygga ett långsiktigt och dynamiskt samhälle och att trygga människors förutsättningar för sina grundläggande mänskliga behov. Att planera och bygga i en grupp, en så kallad byggemenskap, är ett fenomen som förekommer i flera länder i Europa och även i ett begränsat antal exempel i Sverige. En byggemenskap är en grupp människor som går samman och initierar, planerar och driver en byggprocess; de blir själva byggherrarna. Detta fenomen påstås av förespråkare vara bra för den sociala hållbarheten i bostaden och i staden och syftet med detta arbete har varit att studera om byggemenskaper kan användas som medel för att skapa förutsättningar för social hållbarhet i boendet.

En intervjustudie genomfördes med både boende och arkitekter för två byggemenskapsprojekt. Fokus för intervjuerna låg på deltagandaspekter och grannrelationer; på projektets process och på hur och till vilken utsträckning de boende var delaktiga i utformningen samt hur de upplevde relationerna till sina grannar. Resultaten från intervjuerna jämfördes och utifrån de svar som framkom kan utläsas att de boende är mycket nöjda med sitt boende och att de hade möjligheten att påverka utformningen. Vidare framkom även, i synnerhet i det ena projektet, att de boende trivdes med sina grannar och kunde tänka sig att bo kvar i huset länge. Under intervjuerna framkom även att båda projekten hade haft sociala ambitioner i utformningen av boendet, men att dessa av olika anledningar inte helt uppfyllts. I det ena projektet föll flera av de planerade gemensamma ytorna bort på grund av ekonomiska orsaker. I det andra projektet används inte de gemensamma ytorna i den utsträckning de boende och arkitekterna hoppats på.

Genom att sätta materialet från intervjuerna i relation till litteratur som rör social hållbarhet och grannskapstanken förs slutligen en diskussion om byggemenskapers förutsättningar för att skapa social hållbarhet. Byggemenskaper låter de boende vara delaktiga i utformningen vilket är positivt ur en demokratisk synpunkt samtidigt som det möjliggör för dem att planera för gemensamma sociala ytor samt lära känna sina grannar. Detta är dock ingen garanti för en ökad social kontakt då ytorna dels kan komma att prioriteras bort om ett ekonomiskt intresse får styra, dels inte behöver garantera en social interaktion bara för att de finns.

Abstract

Housing construction in Sweden today is dominated by a few major companies that produce relatively standardized housing. The possibilities for the individual resident to influence its future living in terms of layout and design is limited, meanwhile new claims for housing arise; family constellations changes, nuclear family is no longer a matter of course and environmental and climate issues are gaining ground. Participation is considered to be one of the keys to one of the dimensions of sustainability; social sustainability. Social sustainability is about building a long-term and dynamic society and to ensure human conditions of their basic human needs. Planning and building in a group, a so-called building community is a phenomenon that occurs in several countries in Europe, and in a limited number of examples in Sweden as well. It is formed by a group of people who come together and initiate, plan and operate a building process; they become the builders themselves. This phenomenon is claimed by proponents to be good for social sustainability in the housing and in the city, and the aim of this work is to study whether building communities can be used as means of creating conditions for social sustainability in housing.

An interview was conducted with both residents and architects of two building community projects. The focus of the interviews was on the participation aspects and relations between the neighbours; the projects process and how, and to what extent the residents were involved in the design and how they perceive their relationships with their neighbours. The results of the interviews were compared and based on the answers that emerged it can be inferred that the residents are very satisfied with their accommodation and that they had the opportunity to influence the design. Furthermore it also emerged, especially in one of the projects, that the residents liked their neighbours and they intended to stay in the house for a long time. The interviews also revealed that both projects had social ambitions in the design of the housing, but for various reasons, these were not completely fulfilled. In one project several of the planned common spaces were not realized due to financial reasons. In the second project the common areas are not used in that extent that the residents and architect were hoping for.

By putting the interviews in relation to the literature related to social sustainability and the neighbourhood idea, a discussion of the opportunities of building communities to create social sustainability was conducted. The process of building communities allows the residents to be involved in the design of the house, which is positive from a democratic point of view, while also enables them to plan the common social space and get to know their neighbours. However, this is not a guarantee of increased social contact since the common spaces might be taken out of the project due to a financial interest. And although the common spaces do exist it doesn't have to guarantee a social interaction.

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	4
ABSTRACT	5
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	7
1 INLEDNING	9
1.1. PROBLEMFORMULERING	10
1.2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	10
1.3. AVGRÄNSNING	11
1.3.1. Avgränsning av definitionen byggemenskap	11
1.3.2. Val av land	11
1.3.3. Val av hållbarhetsaspekt	11
1.4. METOD	11
1.4.1 Urval	12
1.5. BEGRÄNSNINGAR I METODEN	13
1.6. KRITIK TILL METODEN	13
1.7. KRITIK TILL ANALYSEN	14
2 POLITISKA DOKUMENT	15
2.1. BYGGEMENSKAPER	15
2.1.1. Kritik mot byggemenskaper	16
2.2. HÅLLBARHETSBEGREPPET	17
2.3 SOCIAL HÅLLBARHET	18
3 FORSKNINGSÖVERSIKT	21
3. 1. SOCIALT HÅLLBAR STAD	21
3.1.1. Bostäder och deras sociala funktion	21
3.2. GRANNSKAPSTANKEN	22
3.2.1. Grannskapsidéernas bakgrund	22
3.2.2. Primärkontakter vs sekundärkontakter	24

3.2.3. Valfärdssamhällets framväxt	24
3.2.4. Grannskapet, en social trygghet eller en begränsande enhet?	26
3.2.5. Planeringens betydelse för skapande av en social gemenskap	26
3.2.6. Socioekonomiska skillnader som kontaktförmedlare	27
3.2.7. Gated communities som gemenskapsskapare	28
3.3 DELTAGANDETEORIER	29
3.3.1. Från modernism till postmodernism	29
3.3.2. Planerarens roll inom det moderna planeringsparadigmet	30
3.3.3. Planerarens roll inom det postmoderna planeringsparadigmet	32
3.4 DEN RÖDA TRÅDEN	33
4 PROJEKTEN	35
4.1. BAKGRUND TILL PROJEKTEN	35
4.1.1. Lastropsweg 12-14, Hamburg	35
4.1.2. Urbana Villor, Malmö	38
4.2. INTERVJUER	41
4.2.1. Lastropsweg 12-14, Hamburg	41
4.2.2. Urbana Villor, Malmö	44
5 ANALYS OCH TOLKNING	48
6 AVSLUTANDE DISKUSSION	52
6.1. FÖRSLAG TILL FORTSATTA STUDIER	55
LITTERATUR	56
BILAGOR	58

1 Inledning

Bostadsbyggandet i Sverige har genom åren använts som ekonomiskt medel för samhällsutveckling likväl som politiskt medel för folkhemsbyggande. Genom historien går att utläsa olika trender inom bostadsproduktionen vad gäller utformning och storlek och även tanken om bostaden som ett medel för att forma ett bättre samhälle. Idag präglas bostadsbyggandet i Sverige av ett fåtal större aktörer som fortfarande producerar relativt standardiserade bostäder, utan några direkta möjligheter att påverka för den enskilda boende vare sig det gäller utformning eller val av material. Samtidigt som bostadsbyggandet är standardiserat så uppkommer andra krav på bostaden, familjekonstellationer ändras, den traditionella kärnfamiljen är inte längre en självklarhet och miljö- och klimatfrågor har blivit mer uppmärksammade. Det behövs nya tankar och medel för att dessa nya krav ska kunna mötas i bostadsproducerandet i dagens samhälle. Vad har människan för möjligheter att påverka sitt boende, vilken chans finns att kunna utforma den platsen hon vistas på till stor del av dygnet?

Att människan ska kunna delta i beslut som rör henne själv och att hon ska ha möjlighet att kunna påverka sin omgivning är en fråga som varit föremål för debatt inom flera discipliner i samhället. Inom den fysiska planeringen är det en vedertagen uppfattning att hon ska ha möjlighet att delta, det finns till exempel finns reglerat i Plan och Bygglagen vilka möjligheter och rättigheter hon har inom planprocessen. Deltagande räknas som en av grundförutsättningarna för en av dimensionerna för hållbar utveckling; social hållbarhet. Social hållbarhet handlar om att bygga ett långsiktigt och dynamiskt samhälle och att trygga människors förutsättningar för sina grundläggande mänskliga behov. För att bygga ett stabilt och dynamiskt samhälle har planerare och arkitekter haft åsikter och visioner om hur detta ska uppnås varav många har byggt sina visioner på deltagande och gemenskap; grannskapsplaneringen med start på 1940-talet är ett sådant exempel. Inom arbetet som pågår inom samhällsplaneringen finns en uppfattning om att för att nå ett hållbart samhälle måste den sociala aspekten komma först, för att nå ett hållbart samhälle måste människornas egen kraft och vilja ta till varas på, deras deltagande måste öka.

Självplanering och boendeinitierat byggande är metoder av planering och byggande som förekommer inom bostadssektorn. Dessa begrepp syftar på att de framtida boende själva är med och initierar och planerar sitt boende. En form av boendeinitierat byggande som existerar inom bostadssektorn i Europa och framförallt i Tyskland är byggemenskaper (Baugemeinschaft) eller byggrupper (Baugruppe) vilket är en form där de framtida boende går samman med byggherre och arkitekt och planerar sitt eget boende. I vissa städer i Tyskland är så mycket som 20 % av stadens tomter avsatta för byggemenskaper. Intresset för byggemenskaper har ökat i Sverige under senare år då flera kommuner planerar att uppföra hus i form av byggemenskaper, intresseorganisationer har bildats och statliga Delegationen för hållbara städer håller seminarier om ämnet och delar ut projektpengar till byggemenskapsprojekt.

Förespråkare för byggemenskap som en metod för bostadsproduktion påstår att byggemenskaper ökar den sociala hållbarheten genom att de boende involveras i processen och har möjlighet att påverka sitt boende och att detta leder till att de lär känna sina grannar på ett tidigt plan och att det finns utrymme för planering av gemensamma ytor som inte hade

varit möjliga tidigare (som exempel nämns trädgård, gemensamt allrum, takterrass osv). Då de boende får utforma och planera sitt eget hem uppstår en stolthet för sitt hus och område som i sin tur kan stärka stoltheten och det sociala kittet i hela stadsdelen.

Det finns även kritiska röster mot byggemenskaper som menar att dessa projekt drivs av en typ av människor. Även om tanken är att alla ska ha möjligheten att initiera och planera sin egen bostad finns det ändå en begränsning i vilka som i realiteten får den möjligheten, det är de som har tid och råd att delta i den typen av projekt. Kritiker av byggemenskaper menar på att det är en viss typ av kreativ medelklass som köper relativt billiga tomter i områden som har varit degraderade men nu är på väg upp och att detta skulle leda till en påskyndad gentrifieringsprocess i dessa områden.

Jämförelser skulle även kunna ske med andra typer av temaboenden med sociala förtecken till exempel gated communities vilka har kritiserats för att, trots påståenden om sociala ambitioner, leda till exkludering av en viss typ av människor.

NYCKELORD: Byggemenskaper, social hållbarhet, grannskapstanken, deltagande, gated communities

1.1. PROBLEMFORMULERING

Att nå ett hållbart samhälle är ett mål som blir mer och mer uttalat inom flera olika sektorer av samhället. Rättvis- och deltagandaspekten är något som förekommer ofta i debatter om stadsbyggnad och planering och den stora frågan är given: *hur* tar vi oss dit? Bostadsbyggandet är en parameter som kan påverka strävan mot ett hållbart samhälle på fler plan, ekonomisk, ekologisk och socialt. Hur husen byggs med avseende på material och utformning kan ha del i påverkan på den ekologiska hållbarheten medan produktionskostnader och processer skulle kunna sägas ha del i den ekonomiska men även sociala aspekten. Då bostadsbyggandet anses vara statiskt i Sverige med avseende på dominansen av ett fåtal byggherrar och den likriktade bostadsproduktionen kan det behövas nya tankar och processer inom bostadsplanering och produktion. Byggemenskap har kommit att bli en vedertagen form för bostadsproduktion i Europa, med Tyskland som en stor anhängare. Förespråkare för Byggemenskaper hävdar att metoden är bra ur ett hållbarhetsperspektiv. Kan byggemenskaper vara ett bidragande sätt att uppnå social hållbarhet eller inte?

1.2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Jag avser att studera om byggemenskaper kan användas som medel att skapa förutsättningar för social hållbarhet i boendet.

Följande frågeställningar har använts i arbetet för att besvara syftet:

Hur ser processen ut inom ett projekt uppfört med byggemenskap?

-vilka är det som deltar?

-hur stor påverkan hade de boende på utformningen?

Finns upplevelser av boendegemenskap mellan dem?

Har byggprocessen haft betydelse för att skapa gemenskap? I så fall på vilket sätt?

På vilket sätt kan byggemenskaper leda till att stärka det sociala kittet i ett område?

Arbetet gör inte något anspråk på att komma med en definitiv lösning för hur byggande för att stärka den sociala hållbarheten ska se ut, utan vill ta fram material för att diskutera om byggemenskaper utifrån ett antal givna parametrar kan sägas ge förutsättningar för social hållbarhet.

1.3. AVGRÄNSNING

1.3.1. Avgränsning av definitionen byggemenskap

Det finns projekt i Sverige (och utomlands) som uppförts under de senaste decennierna som skulle kunna definieras som byggemenskaper. De skulle kunna definieras som byggemenskaper i den bemärkelsen att de är planerade gemensamt och utefter ett tydligt tema (Understenshöjden, en ekoby i Björkhagen i Stockholm) eller planerade gemensamt och uppförda delvis genom egen kraft (Framtidsloftet, ett ungdomsprojekt där ungdomarna var med och planerade och byggde sina lägenheter i Årsta i Stockholm). För att göra en tydlig avgränsning har jag valt att definiera en byggemenskap där initiativet till projektet kommer från de boende själva och de tillsammans med en arkitekt ritat och utformar huset. Jag avgränsar mig till flerbostadshus, bostadsrätter och nyproduktion

1.3.2. Val av land

Jag har valt att avgränsa arbetet till att studera två exempel av byggemenskaper, ett i Sverige och i ett Tyskland. Det finns exempel på fler länder i Europa som uppför bostäder genom byggemenskaper men jag har grundat min avgränsning till Tyskland på grund av att Tyskland har en etablerat tradition av byggemenskaper. Sverige valdes då vi som motsats inte har en tradition av byggemenskaper och det är intressant att se hur dessa exempel förhåller sig till varandra.

1.3.3. Val av hållbarhetsaspekt

Avgränsningen till den sociala hållbarhetsaspekten är gjord med avseende på att jag finner att det är den mest intressanta samt mest komplexa aspekten av hållbarhetsbegreppet. Den ekologiska och den ekonomiska aspekten är mätbara i större utsträckning, de går att räkna om till olika variabler och siffror medan social hållbarhet inte i samma utsträckning går att räkna om till siffror och statistik. Av den anledningen anser jag att det är viktigt att uppmärksamma de sociala frågorna.

1.4. METOD

Genom att sätta upp ett antal parametrar utifrån den befintliga forskningen om social hållbarhet ämnar jag att, med dessa som grund, undersöka förutsättningar för social hållbarheten i projekt som är uppförda genom byggemenskap.

Som teoretisk grund för parametrarna om social hållbarhet kommer jag att studera ett antal dokument och utredningar som rör hållbar utveckling och den sociala hållbarheten. Det

existerar inte några färdiga diskussioner om social hållbarhet utan det finns en osäkerhet i begreppet och en mångfald av olika definitioner. Jag kommer att studera hur hållbarhet hanteras på nationell nivå genom att läsa skrivelser från regeringen samt läsa artiklar gällande staden, grannskapet och hållbar utveckling.

Som metod för min undersökning ämnar jag använda mig av semistrukturerade djupintervjuer som är en form av kvalitativt kunskapsskapande. Enligt Kvale och Brinkmann (2009, s. 28) innebär en kvalitativ inställning att fokus läggs på de kulturella, vardagliga och situerade aspekterna av hur människor handlar, lär, tänker och uppfattar sig själva som personer. Detta står i kontrast till ”teknifierade” sätt att studera människolivet. Den kvalitativa intervjun kan kallas för en ostrukturerad eller icke-standardiserad intervju och då det inte finns så många strukturerade eller standardiserade tillvägagångssätt för dessa typer av intervjuformer måste många av metodbesluten fattas under intervjun. Detta ställer krav på intervjuaren som måste ha kunskap om intervjuområdet, känna till de metodologiska alternativen och vara insatt i problemen som rör framtagandet av kunskap genom samtal.

Kunskap som tas fram genom intervjuer är beroende av den sociala relationen mellan intervjuare och intervjuperson (Kvale och Brinkmann 2009, s. 32). Intervjuaren är ansvarig för att skapa en miljö där den intervjuade känner sig fri och bekväm i att tala om händelser som senare kommer att användas för offentligt bruk. Detta innebär även att intervjuaren måste reflektera över hur den ska komma åt värdefull kunskap samtidigt som den intervjuade känner att dennes integritet tas hänsyn till.

Valet av semistrukturerade djupintervjuer grundas på lämpligheten med avseende på syftet med uppsatsen. Syftet är att studera om byggemenskaper kan användas som medel att skapa förutsättningar för social hållbarhet i boendet. Frågeställningarna som ställs rör processen inom ett projekt uppfört med byggemenskap och hur relationerna mellan de boende ser ut och om de upplever gemenskap. De rör även på vilket sätt de boende hade möjlighet att delta i processen och om processen haft betydelse för att stärka gemenskapen. Frågeställningen kräver därmed en undersökning av individuella personers upplevelser av processer och gemenskap vilket gör att intervjuer lämpar sig som metod för att nå dessa kunskaper.

1.4.1 Urval

För att dels få arkitektens perspektiv dels ett boendeperspektiv genomfördes intervjuer med både arkitekterna i projekten och boende. Då arbetet behandlar ett ämne som förekommer i begränsad utsträckning i Sverige har mina möjligheter att välja intervjudeltagarna varit begränsade. Jag har valt ut arkitekter och boende i Urbana Villor i Malmö i egenskap av att det är det enda egentliga exemplet på byggemenskaper i Sverige. Gällande det tyska exemplet valdes det ut genom att jag fick kontakt med en tysk arkitekt och genom honom fick jag vidare kontakt med boende i ett byggemenskapsprojekt och arkitekten till detta. Jag talar inte tyska vilket även det begränsade mina möjligheter i val av intervjupersoner.

I Urbana Villor är arkitekterna även boende i huset, vilket gör att intervjuerna inte kunde indelas i arkitekter och boende lika tydligt som exemplet från Hamburg där en utomstående arkitekt anlitas. Intervjuerna genomfördes på plats med respondenterna i Malmö och i Hamburg.

Intervjuer genomfördes med:

Urbana Villor, byggemenskap i Malmö

Pontus Åqvist, Cord Siegel och Karin Larsson, arkitekter för (och boende i) Urbana villor och två boende i huset.

Lastropsweg 12-14, byggemenskap i Hamburg

Steffen Berge, arkitekt för Lastropsweg och fem boende i huset.

1.5. BEGRÄNSNINGAR I METODEN

Intervjuer är beroende av att intervjuare och respondent kan kommunicera och förstå varandra. Som uttolkare av intervjuens innebörd har intervjuaren ett ansvar för att informationen tolkas på så sätt som respondenten ämnar. Då intervjuerna genomförs på engelska på grund av språkförbistringar i tyska respektive svenska kan viss fakta falla bort eller ändra innebörd.

Intervjuerna behandlar arkitektur och planeringen i olika kontexter, en svensk och en tysk, vilket kan innebära vissa begränsningar. Planering och planeringsprocesser skiljer sig åt mellan länderna och vilket innebär att mitt sätt att tänka om planering i en svensk kontext kanske inte stämmer överens med den tyska.

En begränsning i min undersökning är att i Urbana Villor är arkitekterna även boende i huset vilket gör att tre av de intervjuade hade rollen som både arkitekt och som boende. Detta ledde till att t.ex. frågor gällande de boendes möjligheter att påverka utformningen av huset inte blev relevanta då de själva ritade huset. Ytterligare en begränsning är att antalet hushåll som deltagit i hela planeringsfasen, och därför är relevanta att intervjua, var begränsade. I Urbana Villor var det enbart tre av totalt sju hushåll som deltagit i hela planeringsprocessen därför intervjuades två par och en före detta boende då han var en av dem som var med från början. För att få en bredd i urvalet av respondenter hade det varit en fördel om de intervjuade kom från olika hushåll men på grund av ovannämnda omständigheter var det ej möjligt.

Då byggemenskaper inte är ett etablerat fenomen i Sverige finns det väldigt begränsad mängd svensk litteratur och forskning kring ämnet. Mycket av den forskning och litteratur som finns tillgänglig är på tyska vilket gör att jag har haft svårigheter att hitta material då jag inte talar tyska. Den fakta och litteratur jag använt mig av är till stor del dokument som jag själv har fått översätta vilket gör att det kan förekomma vissa tolkningsmissar. Den litteratur jag främst använt mig av på svenska är Delegationen för hållbara städers skrift om byggemenskaper som bör ses som ett politiskt dokument och inte som oberoende forskning.

1.6. KRITIK TILL METODEN

Det finns en skepticism mot den kvalitativa intervjun som bland annat kritiseras för att inte vara vetenskaplig utan enbart spegla sunt förnuft (Kvale och Brinkmann 2009, s 185). Kritiker menar att eftersom en kvalitativ intervju inte är kvantitativ så är den per automatik inte vetenskaplig, den kan inte mätas i siffror. Kritiken gör även gällande den kvalitativa intervjun som en subjektiv metod då olika uttolkare finner olika innebörder och att intervjuresultaten är inte generaliserbara då det finns för få intervjupersoner.

Jag är medveten om kritiken mot kvalitativa intervjuer som metod då jag använder den, men jag anser ändå att kvalitativa intervjuer kan bidra med ny och relevant kunskap inom området även om det inte går att översätta till siffror eller statistik. Jag hade gärna genomfört ett större antal intervjuer för att på så sätt få ett mer kvantitativt underlag, men på grund av rådande omständigheter gällande tid måste jag begränsa mig till ett mindre antal. Jag gör inte anspråk på att genom mina intervjuer visa på en övergripande syn på processer eller upplevelse av social hållbarhet inom byggemaskaper utan intervjuerna får utgöra *två exempel* på hur detta kan te sig i uttryck. De olika processerna kan te sig olika i olika projekt och även variera mellan olika städer där städerna kan ha sin egen praxis för hur de arbetar med byggemaskaper. Hade ett större antal boende ur fler projekt undersökts hade svaren kanske varit annorlunda. Genom att klargöra dessa utgångspunkter kan läsaren granska texten utifrån dessa premisser.

1.7. KRITIK TILL ANALYSEN

I analysen av intervjumaterialet och tolkningen av intervjuerna kan förekomma en viss subjektivitet då olika uttolkare har olika preferenser och bakgrund. Jag är medveten om att jag har en särskild utgångspunkt i egenskap av att vara vit, svensk kvinna med förförståelse och förutfattade meningar om ämnet och att jag genom det har en förutbestämd position i sammanhanget. Jag försöker så långt som möjligt att inte låta mig influeras av min förförståelse och låta detta spegla min analys men det är en omöjlighet att frånga det helt.

Genom mitt val att använda mig av semistrukturerade djupintervjuer har jag valt att inte styra intervjuerna utan låta respondenterna berätta mycket utifrån deras egna preferenser, vilket innebar att intervjuerna kom att handla om boendet ur en mycket generell synvinkel. Det var ett medvetet val från min sida, då min intention var att få respondenternas spontana åsikter om upplevelsen av den sociala aspekten. Min intention var att ta reda på om de upplevde en ökad social gemenskap vilket innebar att jag, för att inte påverka den sociala aspektens betydelse, lät dem prata fritt. Jag hade ett antal stödfrågor (dessa redovisas i Bilaga 1) som jag hade som grund för intervjuerna och som jag ställde om de svarande själva inte hade berört dessa. På grund av detta faktum har mycket av intervjuerna kommit att handla om frågor som inte är relevant för detta arbete, frågor som rör bland annat ekologiska och ekonomiska aspekter, vilket har gjort att jag har haft ett begränsat material att analysera.

2 Politiska dokument

2.1. BYGGEMENSKAPER

Då jag har valt att fokusera på exempel från Tyskland och Sverige och då det finns begränsad kunskap och begränsad mängd material på svenska kommer översikten av byggemenskaper lägga fokus på den tyska kontexten.

En byggemenskap är en grupp människor som går samman för att gemensamt bygga sin bostad. Denna grupp består ofta av en sammanslutning av vänner, bekanta eller kollegor som har liknande idéer om bostaden och hur de vill leva. Gruppen agerar själva som byggherre för projektet och anlitar byggtreprenör och en arkitekt och planeringen sker ofta i samarbete med en representant från staden (Hamburger Baugemeinschaften 2012). Drivkrafterna och initiativen för de tyska exemplen varierar, delstaten Baden- Württemberg tog initiativ till byggemenskaper på 90-talet då andelen privatägda enfamiljshus och lägenheter var liten i Tyskland i förhållande till övriga Europa och byggemenskaper fungerade då som ett medel till en bostadsmarknad med större inslag av enskilt ägande och initiativ (Delegationen för hållbara städer 2012, s. 3).

Det finns föreningar och intresseorganisationer som hjälper till att förmedla kontakter till de som är intresserade av att bo i en byggemenskap. Som exempel tillhandahåller hemsidorna för Berlin stad och för Hamburg stad listor och köer där privatpersoner kan ställa sig då de söker likasinnade personer att bilda en byggemenskap med eller där färdiga sammanslutningar kan ställa sig för att ansöka om en tomt. Berlin och Hamburg har tomter avsatta för byggemenskaper som sedan tilldelar de olika sammanslutningarna. Hamburg uppger på sin hemsida att 20 % av tomterna för flerbostadshus som säljs av Hamburg reserveras för byggemenskaper (Agentur für Baugemeinschaften, Hamburg 2012).

De påstådda fördelarna med byggemenskaper anses vara flera. Genomförda projekt med byggemenskaper kan ge en stabiliserande social effekt på området som projektet genomförs i, byggemenskapsprojekten kan bidra till att det skapas starkare sociala nätverk som är lokalt baserade vilket skulle bidra till en stabilisering. Det skapar initiativ för nya former av bostäder som kan passa bättre för vissa grupper av människor, temaboenden för gamla, för gamla och unga, för de som har familjemedlemmar som är sjuka eller döende eller de som är intresserade av ekologiskt byggande. Just det ekologiska motivet är ett sådant som ofta förekommer som ett positivt motiv då fördelarna med byggemenskaper räknas upp. Förespråkarna menar på att då de boende själva får planera sitt hus så tenderar de att ha mer ambitiösa mål i energi- och miljöoptimering och att det på det sättet bidrar till utvecklingen av en stark energipolitik (Bundesverband Baugemeinschaften e.V 2012)

Byggemenskaper anses av förespråkarna ha fördelar inom flera områden men jag har valt att fokusera på ett antal centrala punkter gällande de sociala aspekterna. I *Byggemenskaper. Ett bidrag till hållbart stadsbyggande även i Sverige!* utgiven av Delegationen för hållbara städer listas ett antal fördelar med byggemenskaper som rör den sociala aspekten:

”Man lär känna sina grannar tidigt, redan ett par år innan inflyttning. Man kan helt eller delvis välja sina grannar. Detta skapar ett socialt kitt som ökar tryggheten och stabiliteten i huset/området, man känner varandra. Man kan bo med de som delar samma intresse eller inriktning på boendet. Fördelar för staden är att det kan bidra till den sociala stabiliteten i

en stadsdel, ev. med följden att ensamhet och utanförskap begränsas liksom risken för brott, många har koll. Ansvarstagandet för hus, tomt och område kan öka genom det egna engagemanget.

Möjlighet att påverka utformning av egen bostad, byggnad man bor i och utemiljön. Detta kan ge boende i flerbostadshus samma möjlighet att förverkliga sina drömmar om sitt boende som villabyggare. Fördelar för staden är att genom att individer direkt är med och formar sitt boende skapas ett större utbud av boendeformer utöver vad stora bostadsutvecklare kan erbjuda eftersom de ofta försöker möta en bred efterfrågan. Kan bidra till efterfrågan och inflyttning. Stadsbilden kan bli mer varierad. Med fler och småskaliga aktörer kan utformningen bli "naturligt" varierad eftersom olika grupper av individer präglar husen med sina olika preferenser och inriktningar.

Identifikation med byggnad och omgivning. Bostaden är en viktig del av de flesta människors liv och vardag. Att själv ha varit med och forma sitt eget boende kan skapa stolthet och därmed stark tillhörighet och ägarskap. Fördelar för staden är att den sociala stabiliteten bör öka om människor känner stolthet över sitt hus och boende. Kanske byggemenskaper också bidrar till att lyfta självkänslan i stadsdelar med lägre status?" (Delegationen för Hållbara städer 2012, s. 4)

Informationen ovan är tagen från hemsidor som förespråkar byggemenskaper och från Delegationen för hållbara städers skrift om byggemenskaper som ett möjligt bidrag till hållbart stadsbyggande. Denna skrift bör ses just som en informationsskrift, och inte som ett neutralt dokument.

Jag har i mitt fortsatta arbete valt att fokusera på några centrala punkter av de som räknas upp som sociala fördelar med byggemenskaper. Jag kommer att i min empiri fokusera på den deltagande aspekten, att få utforma själva, och den gemenskapsskapande aspekten.

2.1.1. Kritik mot byggemenskaper

Andrej Holm, sociolog på Humboldt universitet i Berlin, har kritiserat byggemenskaper för att vara del i ett led och en faktor i en gentrifieringsprocess av tyska stadskärnor (Litschko 2009). Holm (se Litschko 2009, s. 24) anser att trenden med byggemenskaper stämmer bra in i en pågående trend som han tycker sig se i den urbana miljön, en trend mot ökad privatisering och individualisering. Holm menar att byggemenskapers anspråk på att vara en ny form av socialt boende är något han ställer sig kritisk till och menar vidare att fenomenet är ett medel att främja bostadsägande och en exkludering av ekonomiskt svaga från stadskärnorna. Holm (ibid, s. 24) menar att byggemenskaper bildas av en viss kategori av människor som har råd att driva ett sådant projekt och att dessa tenderar att vara en välbetald medelklass. Enligt Holm väljer byggemenskapsgrupper att etablera sig där det finns en social och kulturell infrastruktur med caféer, hälsokostaffärer, lekplatser osv. Holm påstår även att de väljer områden som är relativt billiga men på väg att uppgraderas. Detta ser han som ett tydligt led i en gentrifieringsprocess av dessa områden, en ny typ av befolkning med andra resurser flyttar in och drar till sig investerare och andra som kan se ett ökad värde i områdena. Detta innebär att hyrorna i området kommer att höjas då det uppstår en efterfrågan på att bo i dessa områden och detta leder till att de inkomstsvaga måste flytta till billigare områden, ofta i utkanterna av staden. Som jag tolkar Holm (se Litschko 2009, s. 26) anser han att staden har en del i ansvaret då de avsätter en viss del tomter till byggemenskaper. Detta menar han sedan leder till att medelklassen premieras till tomter som skulle kunna ha använts för till exempel hyresbostäder eller "social housing".

Då byggemenskaper är ett relativt nytt fenomen finns inte mycket forskning inom området vilket gör att det förekommit svårigheter att finna kritiska dokument som rör just byggemenskaper. Byggemenskaper kan dock liknas med andra typer av temaboenden där de boende har möjlighet att välja vilka de vill bo med och på andra sätt kunna påverka boendet. Kritiska röster påstår att detta kan leda till att dessa områden alierar sig från övriga samhället och till och med rent fysiskt avskärmar sig t.ex. gated communities. En av fördelarna med gated communities påstås även vara att det ska främja just den sociala gemenskapen (Wilson-Doenges 2000, s. 599) men att det i själva verket inte går att utläsa något sådant resultat. Nivåerna av social interaktion kan till och med vara lägre i dessa områden (se avsnitt om gated communities kap 3.2.7).

Fenomenen med byggemenskaper och framför allt de påstådda sociala vinsterna kan kopplas till idéerna och visionerna om grannskapet som utgångspunkt för planering. Motståndare till grannskapstanken menar dock att de nära sociala kontakterna som påstås uppkomma i ett grannskap inte längre är lika relevanta då vi tenderar att sprida ut våra nära relationer över ett större område (se avsnitt om grannskapstanken kap 3.2).

Denna kritik är inte kritik av byggemenskaper som fenomen, men då byggemenskaper kan ses ha likheter med både grannskapstanken och gated communities anser jag att den är relevant att behandla i en byggemenskapskontext.

2.2. HÅLLBARHETSBEGREPPET

Utifrån att läsa Nationell strategi för hållbar utveckling, Regeringens skrivelse 2001/02:172 och Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling, Regeringens skrivelse 2005/06:126 har jag ämnat göra en kort överblick av hur Regeringen ser på begreppet hållbar utveckling.

I *Nationell strategi för hållbar utveckling* (2001, s. 7) beskrivs att det nationella arbetet med omställning till ett hållbart samhälle grundas på Brundtlandkommissionens (1987) centrala definitioner av hållbar utveckling:

”Mänskligheten har förmåga att skapa en hållbar utveckling - att försäkra sig om att utvecklingen tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Begreppet hållbar utveckling innebär gränser eller begränsningar - inte absoluta gränser - utan gränser som sätts av dagens teknologi och samhällsorganisation, av naturresurser och av biosfärens förmåga att tåla effekterna av människans olika verksamheter.”

(Brundtlandkommissionen 1987 se Regeringens skrivelse 2002, s. 7)

Vidare beskrivs att hållbar utveckling inte är ett bestämt eller definierat mål utan att det är processen och i synnerhet förändringsprocesser som är relevant:

”...till syvende och sist är dock en hållbar utveckling inte ett fixt balanstillstånd utan snarare en process i ständig förändring inom vilken resursutnyttjande, investeringarnas inriktning, den teknologiska utvecklingens inriktning och institutionella förändringar sker i samklang med dagens såväl som morgondagens behov.”

(Brundtlandkommissionen 1987 se Regeringens skrivelse 2002, s. 7)

En hållbar utveckling bygger på tre olika aspekter som är beroende av varandra: den ekologiska, den ekonomiska och den sociala aspekten. För att nå målet om en hållbar

utveckling måste dessa aspekter vägas samman (2002, s. 12). Dessa aspekter består sedan av flera underfrågor och det är många intresseområden som ska vägas in för att nå en hållbar samhällsutveckling. För att få en överblick sammanfattar den nationella strategin de mest centrala frågorna till åtta strategiska huvudområden:

1. Framtidens miljö - allas vårt ansvar
2. Begränsa klimatförändringarna
3. Befolkning och folkhälsa
4. Social sammanhållning, välfärd och trygghet
5. Sysselsättning och lärande i ett kunskapssamhälle
6. Hållbar ekonomisk tillväxt och konkurrenskraft
7. Regional utveckling och sammanhållning
8. Utveckling av ett hållbart samhällsbyggande

2.3 SOCIAL HÅLLBARHET

I min läsning av strategierna har jag vidare fokuserat på de teman och frågeställningar som berör social hållbarhet, framförallt relaterat till stadsbyggnadsfrågor, då de är mest relevant för mitt arbete.

Den bebyggda miljön

Av dessa punkter fokuserade jag främst på den åttonde punkten, utveckling av ett hållbart samhällsbyggande. Under den punkten står att finna att bebyggelsen är en central basresurs i ett urbaniserat samhälle och att utformning av bebyggelsen, infrastrukturen, energianvändning och försörjning är grundläggande för en ekonomisk, social och ekologisk utveckling. Ett av målen för boende och miljö är att främja den byggda miljöns långsiktiga hållbarhet och kvalitet bl.a. genom att alla ska ha förutsättningar att leva i goda bostäder och i en stimulerande och trygg miljö inom ekologiskt hållbara ramar. Vidare följer att ambitionen att förena miljö- och hälsoperspektiv i bebyggelsen bör höjas. Ökad kunskap och kompetens i beställarledet, ökad kvalitet och effektivitet i bygg- och förvaltningsprocessen liksom tydliga ansvarsregler är viktiga fundament för att utveckla sunda hus och hälsosamma inomhusmiljöer (2002, s. 81). En utvecklad förvaltning av den befintliga bebyggelsen och ett utvecklat byggande bör ta sin utgångspunkt i en bygg- och fastighetssektor där konsumenten är i fokus. Viktiga utgångspunkter är trivsamma, och hälsosamma miljöer, möjlighet att kunna påverka, en effektiv användning av resurser och en genomtänkt bebyggelse. Det slås även fast att även om våra byggnader och lokaler står för en stor andel av miljöbelastningen så finns det inom detta område en stor potential att bidra till en hållbar utveckling (2002, s. 81).

Målen som skrivelsen anger för att nå en god bebyggd miljö är:

- Alla skall ges förutsättningar att leva i goda bostäder till rimliga kostnader och i en stimulerande och trygg miljö inom ekologiskt hållbara ramar.
 - Boendemiljön skall bidra till jämlika och värdiga levnadsförhållanden och särskilt främja en god uppväxt för barn och ungdomar.
 - Allmänna platser och offentliga lokaler skall vara tillgängliga för handikappade.
 - Vid planering och byggande skall social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet vara grunden för verksamheten
- (Regeringens skrivelse 2002, s. 81)

I Regeringens skrivelse 2005/06:126 : Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling (2005) lyfter man fram fyra strategiska utmaningar för att jobba mot en hållbar utveckling. Dessa är: bygga samhällen hållbart, stimulera en god hälsa på lika villkor, möta den demografiska utmaningen och främja en hållbar tillväxt.

Ca 86 procent av landets invånare bor i starkt urbant präglade orter vilket gör att det är viktigt att koppla den hållbara stadsutvecklingen med den nationella storstadspolitiken (2005, s. 24). Ett viktigt mål i denna är att alla ska ha rätt till en bostad, och vidare att diskriminering i boendet, hemlöshet och boendesegregation ska motverkas; social, ekonomisk och diskriminerande segregation i boende måste åtgärdas. Det krävs ett byggande som underlättar och möjliggör för barn, äldre och för personer med funktionsnedsättningar att få ett bra boende.

”För att bebyggelsen skall motsvara olika människors behov krävs planeringsprocesser med demokratiska arbets- och beslutsformer. Människor skall ha möjlighet att påverka såväl det egna boendet som bostadsområdet i stort, oavsett etnisk tillhörighet, religiös eller annan trosuppfattning, funktionshinder, kön, ålder och sexuell läggning. Därför krävs en ökad medvetenhet bland planerare, politiker m.fl. i fråga om hur de boende ser på sina bostadsområden och planeringsprocesser som tar tillvara olika gruppers synpunkter och erfarenheter.” (Regeringens skrivelse 2005, s. 25)

Regeringens skrivelse (2005, s. 14) menar att även om Sverige självklart har influerats och påverkats av det nationella arbetet med hållbar utveckling så har vi även byggt vidare på egna, äldre traditioner i arbetet med hållbar utveckling. Tankarna bakom det svenska folkhemmet var social rättvisa och jämlikhet och att dessa skulle kunna förenas med och stärka den ekonomiska utvecklingen. Miljöpolitiken kom även det att utvecklas tidigt och ju mer miljöfrågan kom att utvecklas och diskuteras, desto mer framstod ett behov att samordna dessa dimensioner till en helhet och en vision om det gröna folkhemmet.

Deltagandaspekten i strategierna

Ett av målen som beskrivs under rubriken folkhälsa säger att bl.a. att befolkningen bör ges förutsättningar för ekonomisk och social trygghet. Det säger vidare att befolkningen bör vara delaktiga och ha inflytande i samhället samt ha trygga och goda uppväxtvillkor. Delaktighet diskuteras även under avsnittet *Samhällets rumsliga planering* (2002, s. 105). Där trycks på att planering av samhället bör vara en demokratisk verksamhet och bör bestå av öppna besluts- och planeringsprocesser där alla medborgare känner sig delaktiga. De ska ha en vilja och förmåga att ta ansvar för sitt handlande vilket ska utgöra en grund för det praktiska arbetet med samhällsplanering och hållbar utveckling. Även i Regeringens vidareutveckling av den svenska strategin från 2005 trycker man på att en avgörande utmaning för ett hållbart stadsbyggande är att främja både vuxnas och barns delaktighet och inflytande. Vidare står att ett viktigt led i detta är att motverka diskriminering och utanförskap så att inte det faktum att människor är olika ska leda till att vissa därför underordnas och tappar i makt och inflytande. Ett hållbart samhällsbyggande ska ge medborgare inflytande i alla led och ta tillvara på de resurser som medborgarna utgör.

Skrivelsen (2005, s. 57) trycker även på vikten av folkrörelser och föreningsliv för människor för att hitta en kanal för påverkan. Här kan de utifrån sina värderingar och prioriteringar påverka samhällsutvecklingen. Underifrån-aspekten med ansvarstagande och ledarskap inom civilsamhället är av stor vikt för att etablera centrala principer kring hållbarutveckling, demokrati och alla människors lika värde.

Det finns svårigheter med att entydigt definiera begreppet social hållbarhet då det är ett begrepp som kan definieras mycket brett eller mycket smalt och därmed blir även vägen att nå fram inte heller entydig (Nordström Källström se Boverket 2009, s. 21) I boverkets skrift Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt menas på att behovet av en tydlig definition av centrala begrepp skiftar på i vilket sammanhang social hållbarhet diskuteras. I sammanhanget i Boverkets skrift definieras social hållbar stadsutveckling som en process och ett tillstånd. I det längre perspektivet handlar det om processer som formar sociala villkor för framtida generationer och i ett kortare perspektiv handlar det om ett tillstånd för hur konsekvenserna för det sociala och ekonomiska livet ser ut idag. I skriften står vidare att en socialt hållbar stadsutveckling bör behandla frågor som hänsyn till olika gruppers behov, att förutsättningar för människors möten främjas och att jämställdhet mellan kvinnor och män främjas (Boverket 2009, s. 21)

I detta arbete kommer begreppet social hållbarhet bygga på parametrar som deltagande i processer och möjlighet att påverka sin närmiljö men även inkludering och känsla av gemenskap.

3 Forskningsöversikt

Forskningsöversikten bygger på litteratur om social hållbarhet, gemenskap och grannskapsdiskurser inom planering och en genomgång av olika deltagandeteorier.

3.1. SOCIALT HÅLLBAR STAD

”Social sammanhållning och delaktighet är en grundförutsättning för hållbar utveckling.”
(Regeringens skrivelse 2002, s. 37)

Vid tiden för FN:s konferens i Rio de Janeiro var kopplingen mellan det sociala och det ekologiska inom hållbarhet mest fokuserad på hur de rikare länderna skulle kunna begränsa sin påverkan på jorden och dess resurser, hur de skulle kunna ändra livsstil och val (Öresjö 1997, s. 9). Den sociala hållbarheten har nu övergått från frågan om tärandet på de ekologiska systemen till att gälla samhällsbyggande i en vidare kontext - hur skapas en sammanhållen stad? Frågan gäller nu skapandet av sammanhang genom rumsliga strukturer men även genom ett skapande av ett socialt kitt som leder till god social sammanhållning i samhället i stort. Eva Öresjö menar att samhället håller på att genomgå en förändring som kan liknas med industrisamhällets genombrott under 1800-talet och 1930-talets depression i Sverige. Hon påstår att i perioder av snabba och omfattande samhällsförändringar tycks den sociala frågan få ökad betydelse. Under industrialiseringen diskuterades den sociala frågan och de framväxande städernas påverkan på människan. Under 1930-talets depression i Sverige så lades grunden till det svenska Folkhemmet som sedan kom stort under efterkrigstiden. Öresjö menar att sådana samhällsförändringar trots olika ursprung och uttryck, ställer samma frågor. Dessa frågeställningar rör skapandet av den sociala sammanhållningen; skapandet av ett socialt kitt som håller ihop ett samhälle; skapandet av en socialt hållbar stad.

Social hållbarhet kan betyda en sak i ett sammanhang men en annan i ett annat. Öresjö exemplifierar det genom sociala nätverk. Sociala nätverk och kontakter anses främja hälsa och välbefinnande i ett samhälle och kan därför ses som medel för social hållbarhet. Sociala gruppbildningar kan dock även leda till motsatsen (här tar Öresjö Hells Angels som exempel, men menar att exemplet inte behövs dras till den ytterligheten). Ett byggande av ett starkt socialt nätverk inom gruppen kan leda till ett byggande av en mur utåt: *Ett starkt cementserat "vi" och "dom" är ett hot mot den sociala hållbarheten* (Öresjö 1997, s.10).

Öresjö vill i sin tolkning av begreppet koppla det till ett samhälles förmåga att reproducera sig och överleva kriser. Social hållbarhet inte är ett konstant tillstånd utan måste ses som ett led i en process. I det perspektivet spelar samhällsplaneringen en stor roll och det krävs att planeringsverksamheten har stor legitimitet i samhället i stort (Öresjö 1997, s.10)

3.1.1. Bostäder och deras sociala funktion

Bostadens utformning och dess påverkan har varit ett föremål för diskussion genom flera decennier och olika planeringsdiskurser. I den bostadssociala utredningen från 1935 författad av Axel Höjer, Hjalmar Lillenskierna och Alva Myrdal diskuteras bostadens inverkan på dess

boende, inte bara genom fysiska hälsoaspekter utan även genom psykiska och moraliska aspekter.

”Det synes sålunda uppenbart, att bostadens karaktär är av den största betydelse för såväl den enskilde individen som för samhället. Den är platsen för familjens gemensamma liv och samvaro, och dess beskaffenhet influerar både på de enskilda boendes fysiska och psykiska hälsa och på familjelivets sedliga gestaltning. Hela samhällets liv bestäms i viss grad av den fostran som givits i hemmen, och denna avhänger på många sätt av bostadens storlek och beskaffenhet. Genom denna inverkan på individers hälsa och arbetsförmåga och inte minst genom sin betydelse för spridningen av smittsamma sjukdomar har bostaden mycket stor vikt för samhällets ekonomi.” (SOU 1935: 2, s. 177 se Sandstedt 2001, s. 330)

Sandstedt (2001, s.331) diskuterar den bostadspolitiska frågans implementering i en ny diskurs – den hållbara utvecklingens. Hon menar att den bostadspolitiska frågan gick från att vara en del i *sociala* välfärden till att ingå i den *hållbara* välfärden. Staten och intresseorganisationer såg under 30-talet det goda samhället som ett samhälle som hade tillräckligt stora och välutrustade bostäder. Dessa ansågs vara grunden till samhällets liv och ekonomi genom att utgöra basen för förutsättningarna för individernas hälsa och arbetsförmåga och även familjens moraliska hållning och barnens fostran.

Enlig Sandstedt integreras bostadspolitiken nu i en ny diskurs; med integrationen av bostads- och miljöfrågan blir bostäder, byggande och planering en del i strävan mot ett hållbart samhälle (2001, s. 339). Bostadspolitiken kopplas nu till en vidare diskurs som innefattar samhällslivets många områden.

3.2. GRANNSKAPSTANKEN

3.2.1. Grannskapsidéernas bakgrund

När städerna växte sig stora kring sekelskiftet anklagades de för att vara ohälsosamma av olika anledningar, de ansågs vara skadliga för både den fysiska och psykiska hälsan. Susanne Urban (2002, s. 9) beskriver i sin forskningsrapport *Grannskap, idé och planering. En genomgång av svenska och internationella studier med anknytning till grannskapsplanering* hur Simmel och Wirth beskrev stadsmänniskorna som ensamma och hur staden skapade anomali och alienation. Stadsmänniskorna led av brist på starka och nära kontakter, dvs. primärkontakter (detta fenomen kommer att behandlas närmare senare i kapitlet).

Urban (2002, s. 14) menar att grannskapsidéns utgångspunkt är att gemenskap påverkas av närhet och att grannskapsplanering i sin tur syftar till att genom fysiska strukturer skapa förutsättningar för socialt innehåll.

“Eftersom gemenskapen i grannskapet gått förlorad har naturligtvis även gemenskapen med den större enheten staden gjort det“
(Åhrén I SOU 1945:63, s 612 se Urban 2002, s. 45)

Urban redogör för att Uno Åhrén, arkitekt som ingick i den bostadssociala utredningen under 1930- och 40-talet, var av åsikten att människan formas av den fysiska omgivningen och att grannskapets kollektiva liv inom området skulle ligga i fokus. Grannskapsmiljön skulle gynna människors vilja till samarbetet och göra dem till ”vakna och aktiva medborgare” (SOU 1945:63 se Urban 2002, s. 46)

Urban hänvisar sedan till Franzén och Sandstedt som räknar upp följande punkter med positiva förväntningar utifrån grannskapsidealet.

- ”- Att byta passivitet till aktivitet.
 - Att byta isolering till gemenskap.
 - Att tillgodose den politiska dimensionen genom att medbestämmande och medinflytande ska uppstå, eller att mobilisering av maktlösa grupper ska ske.
 - Att tillgodose den sociala dimensionen genom att verka socialt förebyggande.
 - Värdefulla kontakter och samtal ska uppstå så väl som gemensamma aktiviteter.
 - Större välbefinnande av fysiskt, psykiskt och socialt slag ska infinna sig, och därmed minskar risken för utslagning.
 - Människor med sociala svårigheter kan få stöd, sjukdomar och ohälsa förebyggas och därmed ska också människorna ta hand om och förhindra vådor som idag samhället försöker bota genom sina olika institutioner.”
- (Franzén och Sandstedt se Urban 2002, s. 46)

Om vi ser till de uppräknade punkterna ovan så kan man se ett tydligt samband mellan dessa och tankarna om sociala vinster som ligger till grund för byggemenskaper som presenterades i stycket om byggemenskaper. Detta kommer jag att komma tillbaka till senare i arbetet.

Den grundläggande tanken i grannskapsidealet är tillhörigheten till en social enhet, en tanke om kollektivet (Olsson i Bergman, Hjärne & Olsson 1991, s. 55). Grannskapet innebär att människor naturligt får kontakt med sina grannar vilket leder till en rad förhållanden:

- ”- Hjälp och stöd i olika livssituationer. Det kan gälla allt från barnpassning till stöd i krissituationer.
 - Trygghet, identitet och gemenskap som utvecklas ur samvaro med grannarna.
 - Att man tillsammans kan lösa gemensamma problem. De delade livsvillkoren som följer av att bo nära varandra skapar också behov att lösa gemensamma problem.
- Ur detta utvecklas en informell social kontroll. Den handlar om att gemensamma normer skapas, exempelvis för hänsyn nattetid eller skötsel av tvättstuga, liksom att det utvecklas sanktioner som stöttar normerna.”
- (Olsson i Bergman, Hjärne & Olsson 1991, s. 55).

Sören Olsson (1991, s. 57) anser att grannskapstanken kommer av en idé om sammanflätning av livssammanhang och en återgång till en småskalighet som är överblickbar. Han menar att tanken kommer av en önskan en återgång till lokalsamhället, den lilla småstaden där alla nödvändiga livsfunktioner och kontakter rymms.

Relationen mellan småstad och storstad diskuterar även Johan Asplund i sin *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Han diskuterar motsatsparen *gemeinschaft* och *gesellschaft* och menar att det finns en tydlig motsättning mellan dessa begrepp, att det genom tiderna bland kända teoretiker och filosofer förkommit diskussioner om vilket som är eftersträvaransvärt. Asplund menar att det inte finns några direkt motsvarande ord som kan översätta begreppsparat men jag tolkar Asplund som att han menar att *gemeinschaft* skulle kunna översättas med den lokala, sociala by-gemenskapen medan *gesellschaft* skulle kunna utgöra den större, beräknade och ekonomiska stads-gemenskapen (1991, s. 67). Den bygger mer på ett opersonligt och ekonomiskt förhållande än ett nära och socialt förhållande.

3.2.2. Primärkontakter vs sekundärkontakter

Några av tankarna som kom att ha betydelse för diskussionen om grannskapsidealet var Cooleys tankar om primärgrupper och sekundärgrupper (Olsson i Bergman, Hjärne & Olsson 1991, s. 55). Socialpsykologen/sociologen Cooley var av åsikten att den lilla och stabila gruppen är mycket viktigt för människans trygghet och identitet. Han menade på att vår självbild är avhängig hur andra reagerar på våra handlingar och att detta främst sker i grupper som är små och varaktiga där vi bemöts som en hel person, alltså inte som en roll som t.ex. sin yrkesroll, köpare etc. Det är dessa små och stabila grupper som han kallar primärgrupper och de främsta exemplen på primärgrupper är familjen, men det kan även vara vänskretsen eller kamratgänget. De grupper som i stället står i kontrast till dessa kallas för sekundärgrupper och dessa bygger på specialiserade relationer som syftar till att uppnå specifika resultat inom ett visst område, t.ex. inom organisationer eller andra sociala enheter. Dessa tankar går att koppla till den vidare diskussionen om grannskap som bygger på en kritik av masssamhället som ansågs göra människor rot- och identitetslösa, som nämns ovan. Denna diskussion drevs framförallt i USA och England men även i Sverige, på 1940- och 50-talet och byggde på att demokrati inom grannskapet var viktigt, men även känslan av att tillhöra en mindre och stabilt grupp. Olsson (1991, s. 59) menar att det finns en skillnad i dessa tankar. Grannskapstanken (tanken om det lilla samhället) innebar att det mesta ska finnas tillgängligt inom grannskapet, bostad, arbete, service osv. Tanken om primärgruppen (den lilla gruppen) är att den består av en mycket mindre enhet (enligt Olsson kanske 10, 20 eller 30 hushåll) och att dess betydelse framförallt ligger i relationerna inom denna enhet, mellan individerna.

Även Bosse Bergman (Bergman, Hjärne & Olsson 1991) diskuterar fenomenet och relationen mellan primär- och sekundärgrupper. Han menar, liksom Olsson, att de primära kontakterna utgörs av familj, släktingar och vänner och de sekundära av personer som grannar och arbetskamrater till vilka vi har en distanserat men ändå inte formellt förhållande till. Enligt Bergman (Bergman, Hjärne & Olsson 1991, s. 86) visar forskning på att våra primära sociala relationer är relativt oberoende av geografiska och rumsliga faktorer utan i stället har människor idag sina vänner och sociala kontakter utspridda över hela staden. Detta beror på att vi försöker välja de vänner vi har störst glädje och utbyte av och att dessa nödvändigtvis inte måste vara de som bor i samma område. Därför, menar Bergman, måste vi bemöta val av stadsplaner och bebyggelseformer som motiveras utifrån en hänvisning till vilka primära sociala kontakter de skapar med *största misstänksamhet* (ibid, s. 86). Detta gäller dock inte då de framtida boende är valda eller har valt sig själva utifrån vissa specifika kriterier. Min tolkning av Bergman är att han menar att om de boende själva har möjlighet att välja vilka de vill bo med så väljer de familjemedlemmar, släktingar eller vänner eller sådana personer som har liknade intresse och värderingar som de själva. Jag tolkar det vidare som att de primära sociala kontakterna är av det slaget att de inte kan *tvingas* fram eller konstrueras utan att de måste vara av det frivilliga slaget. De sekundära sociala kontakterna, alltså grannar, arbetskamrater, lärare etc. bygger på en underförstådd och ömsesidig överenskommelse om vilken relation man har. Sådana kontakter menar Bergman är viktiga för vår trivsel i bostadsområdet, i skolan, på arbetsplatsen. Dessa kontakter påverkas av flera faktorer, individuella faktorer, stadsdelens befolkningssammansättning och även av miljöns karaktär – bebyggelsens och gatunätens utformning.

3.2.3. Valfärdssamhällets framväxt

Valfärdssamhället har utvecklats kraftigt under de senaste decennierna och det har framförallt inneburit två viktiga saker: dels har den materiella välfärden stigit, vilket innebär att den privata sfären har utvidgats dels inom boendet med större och rikligare utrustade kök,

vardagsrum och tvättrum men även med ett ökat bilinnehav och fritidshusägande. Dels har staten och kommunernas insatser inom utbildning, omsorg och fritidsverksamheter ökat. Olsson (Bergman, Hjärne & Olsson 1991, s. 69) är av åsikten att detta lett till att våra behov av och vårt beroende av våra grannar har minskat. Vi har inte samma praktiska behov för hjälp med hushållssysslor och barnpassning eller samma sociala behov då vi nu hittar nya vägar att umgås. Olsson uttrycker det som att:

”utvecklingen har inneburit att grannar blivit mindre viktiga som social kategori i samhället. Nära vänner, hjälprelationer, umgänge osv hämtas i mindre utsträckning än tidigare bland de människor som bor runt oss, d.v.s. grannarna.”
(Olsson i Bergman, Hjärne & Olsson 1991, s. 69)

Olsson (1991, s. 70) lägger fram en modifierad grannskapsidé där han redogör för tre livssfärer i anknytning till boendet, hur de bör vara konstruerade för att fungera bra, dessa är urskiljbara för människor i allmänhet. De tre sfärerna är *den privata, det lilla grannskapet* och *den lokala offentligheten*. Den privata sfären har (som diskurats ovan) ökat kraftigt. Tidigare var lägenheterna mindre och många hushållssysslor sköttes utanför lägenheten i gemensamma, halvprivata utrymmen. Nu har många av dessa funktioner som t.ex. tvättstugan ofta flyttats in i de privata lägenheterna. Den privata sfären har även en tydlig markering mot livet utanför och Olsson redogör för att detta tydligt kan ses i intervjuer med boende, de vill kunna välja *vilka* de tar över till sin privata sfär och sitt privatliv och *när* och *hur* det sker. Grannar kan bli nära vänner och bekanta men det är inget som ska tas för en självklarhet. Olsson menar vidare att den privata sfären och människors behov av den är inte är något som diskuteras inom grannskapsidén som snarare bygger på en önskan om en kollektivitet. Hur mycket av människors liv som bör ligga inom den privata sfären och vad detta får för konsekvenser är något som bör diskuteras inom denna kontext.

Det lilla grannskapet består av ett begränsat antal människor som bor inom ett avgränsat område – ett trapphus eller en gård etc. Här dyker tankarna om den lilla gruppens betydelse (se Olsson resonemang ovan) upp igen, den trygghets- och identitetsskapande betydelsen. Ett väl fungerande mindre grannskap främjar lättsamma kontakter och ömsesidigt erkännande och respekt. Dessa kontakter kan i sin tur leda till nära och djupa vänskaps- och umgängeskontakter men det är inte ett måste. Olsson (1991, s.75) menar att det viktiga med det lilla grannskapet är att det ska vara trevligt att mötas och att det ska finnas möjlighet att få hjälp och stöd om det skulle behövas. Det är alltså inte tvunget att vara en social enhet där alla umgås med samma intensitet. Olsson redovisar med hjälp av ett par exempel hur grannarna i två bostadshus lägger stor vikt vid dessa kontakter och möten och menar att de känner sig så bekväma med sina grannar att de alltid skulle kunna be om hjälp eller en tjänst, men att de samtidigt kände att det skedde ur en grannsituation som inte ställde några ytterligare krav på vänskap eller umgänge.

Den lokala offentligheten är den som finns utanför det lilla grannskapet, i bostadsområdet och i stadsdelen. Enligt Olsson (1991, s.75) så fungerar denna bra då det förekommer ett rikt socialt liv, då folk rör på sig på gårdar och gator och det finns lokaler med verksamheter. Detta bygger på att det är ett visst mått av täthet, att det förekommer kommersiell verksamhet och att den fysiska miljön är utformad på så sätt att den möjliggör för möten och vila. I motsats till detta fungerar den lokala offentligheten dåligt då det är folktomt eller då miljön upplevs kravfylld, att du måste delta i aktiviteterna som pågår.

3.2.4. Grannskapet, en social trygghet eller en begränsande enhet?

Det finns även forskare och filosofer som påstår att stadens utveckling inte enbart lett till en försvagad och identitetslös människa utan att den även ger nya möjligheter. Simmel (se Urban 2002, s. 20) beskriver hur staden kan leda till frihet att själv välja umgänge och att skapa sin egen livsstil. Schifloe (se Urban 2002, s. 20) menar att den negativa synen på staden är felaktigt grundad på en utgångspunkt att primärkontakter och gemenskap enbart går att finna i det lokala grannskapet. Om de inte existerar i grannskapet behöver det inte betyda att människor är ensamma eller saknar social tillhörighet utan att dessa relationer går att finna i andra delar av staden. Detta kan kopplas till vad Bergman (se föregående sida) sa om att de sociala relationerna inte behöver vara beroende av geografiska och rumsliga faktorer. Jag tolkar det som att i och med stadens ökade storlek och ökade möjligheter till kontakter så behövde inte människans umgänge koncentreras till sitt bostadsområde längre. Enligt Olsson (se föregående sida) så har vårt beroende av våra grannar för att få vårt liv att gå ihop, minskat i och med välfärdssamhället intåg. Jag tolkar det som att ett minskat beroende av sina grannar ledde till en ökad valmöjlighet att välja vänner och bekanta utifrån sina preferenser om vilka man vill umgås med.

3.2.5. Planeringens betydelse för skapande av en social gemenskap

Susanne Urban diskuterar om samhällsplaneringen har någon betydelse för känslan av gemenskap och skapandet av sociala relationer. Hon ger exempel på olika samarbetsprojekt inom bostadsplanering och tar upp ett exempel med ekobyar där det var de boende som tog initiativet till processen och hur detta ledde till att deras ställning till planeraren blev en annan än den traditionella. Här hänvisar hon även till Nordström som säger att ”planeringen i framtiden kanske alltmer kommer att bli planering i grupper med befolkningen, ett samarbete mellan planerare och berörda boende” (Nordström se Urban 2002, s. 57), se vidare utveckling i följande kapitel om deltagandeteorier. Hon tar även upp exempel på ungdomsboende och mer exklusivt byggande där de boende själva får vara med och bestämma lägenhetens innehåll. Privata aktörer har fått större betydelse och att vinstdrivande företag har sociala ambitioner för att locka boende även om det inte kan jämföras med de tidiga grannskapsambitioner där gemenskapen skulle öka de demokratiska förutsättningarna (Urban 2002, s. 57). Urban menar att när allt fler blir rikare uppstår en efterfrågan efter mer exklusivt boende och att konceptboende av olika typer är byggda på privata initiativ och för de mest välbeställda. Hon påstår också att det finns en trend att ”bostadsägare betalar extra för att få grannar med högre medelinkomst, för en särskild socioekonomisk och etnisk komposition för låg brottslighet osv.” (ibid, s. 57), se följande avsnitt om gated communities. Detta resulterar i att klyftan mellan bostäder som är tillgängliga för de fattiga och för de som är tillgängliga för övriga befolkningsgrupper vidgas. Hon tar som exempel golfbyar och ekobyar som byggs av privata byggherrar för utvalda grupper. Dessa byggs för att locka boende med höga inkomster och liknande värderingar och genom detta ämnar man skapa en gemenskap i boendet som anses öka dess värde. Urban hänvisar till en marknadsundersökning av målgruppen för denna typ av boende som presenterades i DN 19990815. Den visade på önskemål om gemenskap i boendet tillsammans med sina likar men även önskemål om aktiviteter att göra (ibid, s. 57). Urban hävdar att ju mer typiska grannskap är, desto mer attraktiva blir de. Hushåll väljer grannskap utefter deras livsstil, stadiet i livet och personlighet. Det finns dock en motsättning här; de flesta vill bo i grannskap där invånarna påminner om dem själva (eller är något ”bättre”, dvs. högre social status) men om grannskap byggs efter individuella önskemål, finns det inte då en risk att detta kan leda till en segregation av samhället? Urban hänvisar till Granovetter (se Urban 2002, s. 67) som menar att grupper med starka band inom gruppen tenderar att isolera sig från övriga grupper. Detta i

sin tur skulle leda till att samhället fragmentiseras och att information och kontakter *mellan* grupper försvåras. Det skulle leda till att dessa grupper har svårt att integrera sig och söka kontakt med andra grupper och få kontakt med verkligheten utanför den egna gruppen. Enligt Urban kan Granovetters tankar tolkas som en kritik av grannskapstänkandet om det skulle innebära ett socialt grannskap med homogena invånare som har gemensamma intressen.

Urban (2002, s. 79) redogör för flera undersökningar som visar på just det faktumet att en homogen befolkningssammansättning är en förutsättning för att kunna skapa kontakter och en lokal gemenskap. Till exempel tar hon upp Gans (se Urban 2002, s.79) som menar att i homogena grupper leder närhet till kontakt men kan tvärtom i en heterogen situation leda till konflikter. Urban tar även upp Keller (se Urban 2002, s.79) som säger att det är faktorer som klasstillhörighet, statusuppfattningar och livsstil som har betydelse för relationer, inte det faktiska avståndet.

Franzén och Sandstedt redogör på ett tydligt sätt för grannskapstänkens paradox:

“Å ena sidan ska grannskapsenheten sammanföra människor som är tillräckligt lika för att de ska kunna samarbeta och ha gemensamma intressen. Å andra sidan ska människor från olika klasser och etniska grupper sammanföras genom att utveckla grannskapsrelationer.”
(se Urban 2002, s. 93)

Enligt Elisabeth Lilja och Mats Pemer (2010, s. 6) fick forskningen om grannskapseffekter under 2000-talet ett uppsving. Forskningen utgick då ifrån att människors livschanser och möjligheter, gällande utbildning, arbete och politisk aktivitet, påverkades negativt av en geografisk koncentration av fattigdom. Ett område som istället har många resursstarka (både ekonomiskt och utbildningsmässigt sätt) kan ge gynnsamma förutsättningar för individens livschanser. Lilja och Pemer menar att detta tänk kommit att implementeras i politiken där de menar på att utgångspunkten nu är att ”andelen resursstarka respektive resurssvaga invånare i ett område påverkar grannskapets sociala karaktär och utvecklingspotential” (Lilja & Pemer 2010, s. 6). De hänvisar till Socialstyrelsens Social rapport 2010 där det konstateras att närvaron av resursstarka hushåll kan vara en fördel för hela området som en stabiliserande faktor.

3.2.6. Socioekonomiska skillnader som kontaktfrämjare

Jo Williams (2005) har studerat två olika bostadsområden och hur de är utformade för att främja den sociala interaktionen. De båda bostadsområdena är former av kollektivboende med gemensamma ytor i form av gemensamt kök och uteplats. I hennes jämförelse diskuterar hon även hur skillnaderna i de boendes socioekonomiska situation påverkade interaktionen mellan de boende (Williams 2005, s. 212). De två bostadsområden skiljer sig åt i befolkningssammansättningen och enligt Williams antogs att det i det mest homogena området, community A, skulle förekomma den högsta nivån av social interaktion. Genom hennes studier kunde hon dock konstatera att det var det mer diversifierade området som hade den högsta nivån av sociala interaktioner. Williams menar att de boende i båda områdena har gemensamma värderingar och attityder (de har valt att bo i ett område med tydliga kollektiva tankar) men att det är de socioekonomiska skillnaderna i community B som gör att den sociala interaktionen främjas. Skillnaden gjorde att de boendes olika erfarenheter,

kunskaper och intressen kunde användas som ett medel för socialisering men även för att etablera kontaktnät och för att skapa nätverk för hjälp och stöd i olika situationer.

3.2.7. Gated communities som gemenskapsskapare

Georjeanna Wilson-Doenges har i en jämförelse studerat hur gemenskapskänslan och rädslan för brott ser ut i grannskap som är tydligt stängda och avgränsade för allmänheten (gated community) med öppna grannskap. Hon har studerat två låginkomstområden, varav ett är ett gated community och det andra ett öppet, och sedan gjort motsvarande med höginkomstområden.

Då grannskap blir mer och mer urbaniserade har det uppstått en farhåga att gemenskapskänslan ska gå förlorad samtidigt som rädslan för brott har ökat (Wilson-Doenges 2000, s. 597). För att motverka denna trend så har planerare och exploatörer försökt skapa småskaligare och säkrare platser genom olika designstrategier. En av de vanligaste strategierna är skapandet av s.k. *gated communities*. Wilson-Doenges definierar gated communities som ”bostadsområden med begränsad tillgänglighet genom fysiska barriärer i form av stängsel, murar, väktare eller elektroniska grindar”. Wilson-Doenges menar att hur vida denna strategi fungerar eller inte är en omdebatterad fråga. Hon citerar Blakely och Snyder som säger att de boende i ett gated community anser sitt val befogat med hänvisning till säkerhetsaspekten medan motståndarna menar på att denna avskärmning och uppförande av muromgärdade områden fragmenterar det sociala och ekonomiska samhället (Blakely and Snyder 1997 ur Wilson-Doenges 2000, s. 598).

Wilson-Doenges (2000, s. 598) menar på att det finns en tro på att den minskade gemenskapskänslan kan uppstå ur en brist på tolerans för en ökad mångfald och att denna intolerans kan leda till rädsla, formande av stereotyper och misstänksamhet vilket i sin tur underminerar gemenskapskänslan. Att skapa en upplevelse av gemenskap och samhörighet skulle reparera de sociala band som saknas i vårt moderna samhälle (Poplin ur Wilson-Doenges 2000, s. 599).

Exploatörer och utvecklare av gated communities ser en möjlighet att möta detta behov och använder *community*, gemenskap, som ett pitchande ord i sina annonser (ibid, s. 599). Köparna köper inte bara ett hus utan en hel gemenskap. Wilson-Doenges menar att det finns forskare som hävdar att gated communities ökar känslan av gemenskap inom murarna genom människors reaktion på territorialitet och gemenskap. Hon menar att detta argument skulle kunna tolkas som att då fasta och tydliga gränser finns och då ingång och utgång är övervakade så är det troligare att en känsla av gemenskap skulle uppstå. Ytterligare ett säljargument för gated communities är känslan av ökad trygghet bakom murarna. Enligt Blakely och Snyder (1997 ur Wilson-Doenges 2000, s. 599) så svarade 70 % av de tillfrågade i deras undersökning att att säkerhetsaspekten var väldigt viktig i deras beslut att flytta till ett gated community. Det finns två aspekter av rädsla, den uppleva rädslan för brott och de faktiska genomförda brotten (ibid, s. 599). Blakely och Snyder (1997 ur Wilson-Doenges 2000, s. 600) menar att rädslan för brott kan vara lika begränsade som faktiska brott. De menar på att rädsla begränsar livskvalitéerna på lång sikt då människor som upplever rädsla tenderar att dra sig tillbaka från sociala sammanhang och undvika kontakter med andra. Wilson-Doenges menar vidare att huruvida de faktiska brotten minskar inom ett gated community är en omtvistad fråga. Flera forskare har visat på faktumet att de faktiska brotten inte har minskat i någon större utsträckning men att de boende upplever en ökad känsla av trygghet (Wilson-Doenges 2000, s. 600).

Tidigare undersökningar av gated communities av Blake och Snyder tyder på att känslan av gemenskap inte är det främsta sociala värdet i ett gated community och att gemenskapskänslan som uppstår är flyktig och baserad på gemensamma värderingar och inkomstnivåer och inte på ett faktiskt band inom området (Blake och Snyder 1997 ur Wilson-Doenges 2000, s. 599). I en jämförelse mellan ett gated community och vanliga områden så ansåg majoriteten av invånarna i det stängda området att deras gemenskapskänsla var ungefär den samma som i de andra områdena.

Wilson-Doenges (2000, s. 601) kom i sin studie fram till att det i jämförelsen mellan höginkomstområdena inte gick att utläsa någon skillnad i den faktiska brottsstatistiken men att de boende i det stänga området upplevde en ökad känsla av trygghet. Dock så upplevde dessa invånare även en minskad känsla av grannskap och gemenskap. Wilson-Doenges tolkar det som att invånarna upplever att deras säkerhet är ombesörjd för av någon annan och att de då inte upplever någon ansvarskänsla för sitt område vilket skulle leda till den minskade känslan av gemenskap.

I låginkomstområdena finner inte Wilson-Doenges några upplevda fördelar med att bo i ett gated community. De faktiska brotten har inte minskat, men inte heller den upplevda rädslan för brott. Däremot har det stängda låginkomstområdet inte heller någon minskad upplevelse av gemenskap. Wilson-Doenges tolkar resultatet som att låginkomsttagarna har en mer realistisk syn på brott och upplevelsen av brott jämfört med de i höginkomstområdet, det förekommer inte någon falsk trygghetskänsla. Varför denna skillnad uppkommer mellan gated communities i höginkomst- och låginkomstområdena menar Wilson-Doenges kan beror på att låginkomstområdena har traditionellt varit lokaliserade i de urbana delarna av staden och därför varit van vid den urbana miljön och de osäkerheter den kan leda till. Höginkomstområdena har däremot varit lokaliserade i ytterkanterna och måste nu handskas med den växande urbaniseringen (2000, s. 609).

Wilson-Doenges (2000, s. 609) menar slutligen på att gated communities inte uppfyller säljargumentet som utvecklarna använder sig av. I hennes undersökning kommer hon fram till att gated communities inte kan sägas öka gemenskapskänslan utan i själva verket kan minska den, och skapa en falsk känsla av trygghet. Den enda fördelen hon kan utläsa är att gated communities är det skapar en upplevd känsla av ökad trygghet för höginkomsttagare och att detta är ett högt pris att betala då det resulterar i att samhällen stängs in.

3.3 DELTAGANDETEORIER

För att koppla det som sägs i de statliga dokumenten och som Eva Öresjö trycker på om medborgardeltagande till en vidare kontext om deltagande kommer jag att redovisa för framträdande teorier om medborgardeltagande och planerarens roll det senaste århundrandet. Jag utgår främst från Leonie Sandercocks, forskare och professor i planeringsprocesser och medborgardeltagande, teorier om planerarens roll och utveckling sedan 1940-talet.

3.3.1. Från modernism till postmodernism

Inom den västerländska planeringvärlden finns en utbredd åsikt om att vi rör oss från ett modernt samhälle in ett postmodernt (Bond & Thompson-Fawcett 2007, s.449; Sandercock 1998) där rationella instrument, objektivism och positivism får stå tillbaka för ett uppmärksammande av skillnader, komplexitet och ett utbrett medborgardeltagande.

Planerarens tidigare roll som expert med makt, kunskap och kompetens att handla åt samhällets vägnar har ifrågasatts, det handlar i stället om att inkludera, föra dialog med och uppmuntra de olika medborgarnas röster. Planerarens makt att skapa praktiker och sätta agendor som kan antingen inkludera eller exkludera medborgare har uppmärksamats och ifrågasatts.

3.3.2. Planerarens roll inom det moderna planeringsparadigmet

Leonie Sandercock (1998, s. 169) diskuterar hur planerarens roll har sett ut sedan 1940-talet och tar upp sex planeringspraktiker som hon ser har varit centrala. Inom det moderna paradigmet har det varit ett skifte mellan olika praktiker som alla har gjort anspråk på att vara sin tids bästa alternativ. Sandercock menar att praktikerna trots deras innebörders epistemologiska skillnader ändå innehar en gemensam grund förutom den sjätte och sista av dem som gör ett tydligt avbrott mot de tidigare.

Den rationellt förstående modellen (*The rational comprehensive model*) har sitt ursprung i den upplysta epistemologin och står för en tro på ökad rationalitet i offentligt beslutsfattande. Teknologi och samhällsvetenskap var redskapen för att skapa en bättre värld. Planeraren var ett verktyg för makten (Sandercock 1998, s. 170). Planerarna antog en roll som förmedlare och uttolkare av de allmännas intressen, det var de som hade kunskapen och den professionella expertisen att kunna avgöra vad som var det bästa för folket. Som grupp problematiserades aldrig "folket", de var en homogen massa och faktorer som kön, klass, etnicitet ifrågasattes aldrig. Den rationella förstående modellen byggde på en synsätt av professionell överlägsenhet och gjorde därmed planeringen vetenskaplig och därmed legitim.

Advokatplanering (*The advocacy planning model*) uppstod ur en kritik av Paul Davidoff av den vetenskapliga inställningen till det allmännas intresse (Sandercock 1998, s. 171). Han menade att planering borde ta plats på den politiska arenan och synliggöra fördelningsfrågan, vem i samhället som får vad. Planeraren borde i sin roll företräda de som tidigare inte varit representerade, planeraren skulle gå till de fattiga områdena för att ta reda på vad invånarna vill och sedan representera deras vilja. Detta resulterade i att planerare och intellektuella åkte till fattiga områden för att representera, men insåg att det som behövdes i dessa områden inte var en teknisk representation utan möjligheten att själva kunna påverka. Advokatplanering har fått utstå kritik bl.a. för att vara en manipulativ modell som inte löste några problem utan bara gav förhoppningar men modellen var den som synliggjorde att det fanns fler deltagare i planeringsprocessen även om den inte bröt med några existerande strukturer.

Den radikalt politiska ekonomiska modellen (*The radical political economy model*) inspirerades av nya tankar om staden och de sociala rättvisaspekterna och framförallt av marxismen. Ur det marxistiska perspektivet var planeraren ingen aktör för de allmännas bästa utan naiv i sin egen tilltro på sin emancipatoriska potential och ignorant inför de faktiska maktstrukturerna. Modellen tillhandahåller en relevant kritik mot maktstrukturer men har inte någon lösning på hur planeraren istället bör agera. Sandercock (Sandercock 1998, s. 172) menar även att då maktstrukturen synliggjorts så ligger tungvikten på problematiserandet av klassfrågan vilket gör att andra former av förtryck utifrån kön, ras, etnicitet etc. förminskas.

Den rättvisa (jämlika) planeringsmodellen (*The equity planning model*) har sitt ursprung i advokatplanering men istället för att samtala med de underrepresenterade så fokuserade utövarna inom den rättvisa planeringsmodellen på att skapa allianser och samtala med progressiva politiker. Krumholz (se Sandercock 1998, s. 173) såg planerarna som de som

medvetet avsåg att omfördela makten, resurser och deltagande från eliten till de fattiga och arbetarklassen. Planeraren är ett verktyg för politiken och väljer därefter vilka politiker de vill samarbeta med, staten är en konstant politisk kamp och planerare kan därför arbeta för att förbättra för de fattiga och underrepresenterade. Modell innehar, precis som tidigare modeller, en tilltro på planerarens kunskap och sätter planeraren i centrum för handlandet men fäster en större vikt vid dialoger. Planeraren är en kommunikatör, informatör, analytiker och problemformulerare. Genom att formulera problem och föra diskussioner kan planeraren bestämma vad som ska finnas på agendan, vilka frågor som är viktiga. De fattiga och marginaliserade figurerar i planeringen, men fortfarande inte som aktiva aktörer.

Den socialt lärande och kommunikativa aktionsmodellen (*The social learning and communicative action models*) har sitt ursprung i advokatplanering. Inom advokatplaneringen utvecklades en riktning som insåg att kunskap fanns att hämta i de fattiga områdena, både kunskap om området och politiskt kunskap inom området, vilket ledde till en uppkomst av modeller med fokus på sociala och kommunikativa aspekter. Skillnaden mellan experter och klienter diskuterades och hur denna skulle kunna minskas, hur de båda skulle kunna komma att acceptera och förstå varandra. Fokus försköts från planeraren som enväldig expert och den professionella kunskapen till att ta tillvara på den lokala eller upplevda erfarenheten. En annan riktning inom modellen kom att fokusera ytterligare på det kommunikativas roll med Jürgen Habermas tankar om den kommunikativa aktionen och John Foresters observationer av planerare som bas (Sandercock 1998, s. 175). Enligt Forester är planering en form av interaktion som grundar sig på språk och dialoger och hur dessa konstituerar makt. Forester menade att makt och strategier tar lika mycket plats som själva orden. De kommunikativa planerarna försökte skapa en modell för en öppen diskurs med mindre fokus på deras kunskap om problemlösning och mer på att öppna upp debatten om problemen. Planering handlar om dialog, argument och om att skapa uppmärksamhet, dock är det fortfarande den bildade planeraren som är den drivande kraften genom staten. Modellen har fått kritik för av även den är blind för de olika maktaspekterna gällande kön, ras etnicitet osv.

Kommunikativ planering och den underliggande diskussionen om deliberativ demokrati bygger på Jürgen Habermas teorier om det ideala talet (the Ideal speech), med vilket Habermas menar (Flyvberg 1998), att det ideala talet är ett sådant att det slår ut alla andra argument, det är det bästa talet som alla samsas kring och det är det som sedan får vara vägledande för beslut, och kommunikativ rationalitet. Habermas menar att genom en respektfull och inkluderande argumentation nås en gemensam förståelse och i förlängningen en konsensus i beslut. Den kommunikativa planering har varit föremål för kritik, då främst gällande två punkter; ifrågasättandet av att den inkluderande och otvingade argumentationen är möjlig, och att konsensus är något som är möjligt och eftersträvänsvärt (Bond & Thompson-Fawcett 2007, s. 451). Att nå en inkluderande och otvingad argumentation bygger på att alla ska ha samma möjlighet att kunna delta i samtalet och att det samtalet i sig bygger på inkluderande strukturer, men att inte alla har möjligheten att delta på samma villkor på grund av olika ekonomiska, strukturella, kulturella skillnader är ett känt faktum. Det är därför en utmaning att engagera och inkludera alla grupper av människor samtidigt som planeraren måste skapa en arena där dessa grupper sedan kan släppa sina egna krav och preferenser för att kunna se till att alla bästa för att till slut kunna nå konsensus. Genom att använda sig av det ideala talet ska en konsensus nås och detta tal ska stå utanför påverkan utifrån, det ska verka i en apolitiskt, neutral sfär.

“Argumentation insures that all concerned in principle take part, freely and equally, in a cooperative search for truth, where nothing coerces anyone except the force of the better argument”.

(Habermas 1990 se Flyvbjerg 1998, s.188)

Habermas teori har ifrågasatts för att sakna ett maktperspektiv. All interaktion som sker präglas av maktrelationer och den som innehar makten har en privilegierad position och kan medvetet eller omedvetet tysta andra grupper (Bond & Thompson-Fawcett 2007, s.451). Kommunikation karaktäriseras av retorik och ett upprätthållande av intressen snarare än frihet från makt och konsensusökande (Flyvbjerg 1998, s. 194) och att inte problematisera det faktumet är att blunda för maktstrukturer. Teoretiker inom den kommunikativa planeringsdoktrinen argumenterar för att kravet på en absolut konsensus borde överges och stället ersätts med ett mål att en ömsesidig förståelse. Målet ska vara att en gemensam målbild där konsensus kan definieras som ett sätt att komma överens om att man inte är överens: ”agreeing on how to disagree” (Bond & Thompson-Fawcett 2007, s.452).

3.3.3. Planerarens roll inom det postmoderna planeringsparadigmet

Den radikala planeringsmodellen (*The radical planning model*) är den som Sandercock (1998, s. 176) förespråkar. Den radikala planeringsmodellen bygger på en kritik av den existerande ojämlika fördelningen av makt, möjligheter och resurser. De radikala planerarna vill förändra de existerande strukturerna och den systematiska diskrimineringen och ge makt till de som tidigare varit utan. Från att ha dominerats av klassperspektivet övergick ojämlikhetsfrågan inom planering att även inkludera fler aspekter. Planerare som besökte fattiga områden insåg att de boende inte enbart kunde klassificeras som fattiga utan att situationen var mer komplex än så; de boende kunde även lida under fler förtryck. Det gick inte längre att bara se klassperspektivet som den enda parametern, det krävdes en breddning av synsättet och ett uppmärksammande av andra förtryck som homofobi, sexism, rasism osv. De fattiga och förtryckta kunde inte längre ses som en homogen grupp med *en* vilja utan flera olika. Planerarens roll och mål kom med den radikala planeringsmodellen att förändras. Radikala planerare som tidigare var involverade i advokatplaneringen menade att (Ibid, s. 176) advokatplanering inte kunde förändra något i maktens hallar men inte heller hantera allmänhetens skilda intressen på ett effektivt sätt. Det krävdes ett ökat fokus på de marginaliserade, fattiga och exkluderade. Som i den kommunikativa planeringsmodellen ligger mycket fokus på kommunikation och dialog med medborgarna, men med en medvetenhet om deras olika intressen och situationer. Sandercock (1998, s.177) tar upp ett antal exempel på planerare som arbetat med olika grupper och samhället och deras behov och krav vilket har berört allt mellan barnomsorg, gemensamma trädgårdar, cykelvägar osv. Hon menar att i ett strukturellt perspektiv kan dessa separata handlingar verka tandlösa men tillsammans så innebär de ett led i en större förändring. Det är genom att göra dessa mindre förändringar på en lokal nivå som får invånarna att känna att de kan förändra och påverka sin livssituation, sådana förändringar gör att invånarna kan bli mindre beroende av globalt kapital och öka deras sociala makt och känna sig delaktiga. Planerarens roll kom härmed att förändras från att vara statens man och företrädare till att snarare hamna i en motsatssitt till staten eller andra större ekonomiska intressen.

Det finns två olika inriktningar inom radikal planering för hur den nya rollen ska se ut. Den första inriktningen som förespråkas av Heskin and Leavitt (Sandercock 1998, s. 177) säger att planerarens roll och lojalitet ska ligga hos samhället (i bemärkelsen samhällsgrupp, inte

samhället i stort) där planeraren jobbar. Lojaliteten ska ligga hos de som planeraren företräder, de fattiga och de förtryckta i stället för hos planerarens professionella yrkeskår, planeraren ska bortse från sin status och identitet som utbildad expert. Det går inte att göra skillnad och förändringar i samhället om planeraren ser sig som en expert som ska hjälpa till, hen måste se sig som en allierad med samhället och där igenom hjälpa dem att uppnå självbestämmande. Planerarens roll är att gå in i gruppen, hjälpa dem med underlag och förberedelser inför beslut, vara rådgivande inför hur de ska handskas med byråkratin och makten men planeraren ska inte göra saker *åt* dem utan *med* dem (Sandercock 1998, s. 178). Heskin och Leavitt menar Sandercock, fokuserar bara på kampen för samhället och menar att staten inte kan ses som något annat än en motståndare.

Den andra inriktningen bygger på tankar av John Friedmann (Ibid, s. 178) som menar att planeraren inte behöver konvertera till samhällets sida. Planeraren måste hålla en distans till den radikala praktiken, hen ska vara en medlare som inte ska stå skild från, men inte heller stå över eller i praktiken. Friedmann menar att det finns tre aktörer som är drivande i kampen för ett nytt samhälle och dessa är 1. individuella hushåll som har valt att förespråka ett nytt samhälle, 2. organiserade sociala grupper som bygger på lokala föreningar, 3. större föreningar som inte begränsas av geografiska begränsningar. Men även om fokus ligger på samhället och lokala grupper så kan inte den radikala planeringen klara sig utan staten. Men den finns en tendens bland vissa radikala planerare att romantisera och försköna begreppet samhällsgrupper; genom att se staten som motståndaren och samhällsgrupper som motsats till staten får begreppet en positiv status. Att enbart se samhällsgrupper som något emancipatoriskt och positivt för individen är att blunda för mycket av historien där vi kan se otaliga exempel på där olika grupper har i egenskap av förhärskande grupp (vita, heterosexuella, kristna etc) förtryckt andra grupper utan makt (svarta, homosexuella, judar, muslimer etc) och genom planering upprätthållit detta förtryck. Avvägningen mellan rättigheter och skyldigheter mellan individen, gruppen och staten är en fråga som planeraren måste förhålla sig till och Sandercock (1998, s. 179) menar att vi måste tänka förbi staten som enbart en motståndare. Vi borde se möjligheterna i relationen mellan staten och civilsamhället, se den som både komplementär och utmanande, men även hur den kan utvecklas genom att utmanas genom påverkan från organiserade grupper inom civilsamhället. Sandercock menar att Friedmans efterfrågan av en kritisk distans är viktigt. För att behålla en produktiv spänning mellan en statligt driven planering och ett kritiskt ifrågasättande från organiserade samhällsföreningar måste planeraren omvärdera sin roll och metoder.

3.4 DEN RÖDA TRÅDEN

För att koppla ihop översikten som inleddes med en genomgång av statliga dokument och fortsatte med teorier om social hållbarhet, grannskapsidén och deltagande vill jag påstå att det finns en röd tråd som går att följa genom ämnena. De statliga dokumenten om hållbarhet tycker på vikten av deltagande, dels i processer och samhället och i tillvaron. Deltagande i planeringen relateras till planerarens roll under det senaste århundranden, från att vara statens man som ska representera det allmännas intresse utifrån sin egen roll som expert till att stå på det allmännas sida och företräda dessa utifrån deras intressen. Att bygga en byggemenskap handlar om att de boende tar ett initiativ till att uppföra sitt eget boende och anlitar en arkitekt som tillsammans med dem ritar en bostad utifrån deras önskemål. Arkitektens roll kan här kopplas till den vidare diskussionen om planerarens roll (eller snarare rollen mot de som de ska verka för). I en byggemenskapsprocess ska arkitekten jobba för de boendes önskemål och se till att de utifrån sina önskemål kan få det boendet som de önskar. De får på

så sätt makt att bestämma över sitt framtida boende då de ges en stor möjlighet att delta i processen. Vikten av deltagande i planeringen men även vikten av att skapa sammanhang genom rumsliga strukturer och att skapa ett socialt kitt som leder till god sammanhållning i samhället i stort. Gemenskapsidén har sitt ursprung i en kritik av massamhället och bristen på identifikation och sammanhållning det skapar. En viktig tanke inom gemenskapsidén är den att människan behöver sociala primära kontakter för att kunna känna sig trygga och skapa sig identitet. Jag kommer i nästa kapitel att i två byggemenskapsprojekt undersöka hur de sociala mönstren och kontakterna ser ut, både under processen och i det färdiga resultatet för att studera om byggemenskaper kan användas som medel att skapa förutsättningar för social hållbarhet i boendet.

4 Projekten

Kapitlet inleds med en kort beskrivning av respektive projekt, sen följer en redogörelse för intervjuerna.

4.1. BAKGRUND TILL PROJEKTEN

4.1.1. Lastropsweg 12-14, Hamburg

Projektet initierades 2005 av tre familjer som hade en tanke om att bygga ett hus tillsammans för att kunna bo ihop med varandra och med sina föräldrar. De bildade en grupp, "Familien wohnen zusammen" alltså "Familjer bor tillsammans". Tanken var att de skulle bo unga familjer med barn och två uppsättningar far- och morföräldrar. De ansökte om att som en byggemenskap få köpa en tomt av Hamburgs stad och blev tilldelade en tomt som de sedan, tillsammans med Steffen Berge, arkitekt på kontoret Huke-Schubert-Berge arkitekter och en representant från Stattbau Hamburg planerade och ritade. Stattbau Hamburg stod för de organisatoriska och ekonomiska frågorna i projektet. Deltagarna i projektet kom att variera under planeringsskedet men de familjer som initierade projektet fanns med från start till färdigt hus.

Huset består av 12 lägenheter varav 9 av dessa hushåll är familjer med barn och tre av dem är singelhushåll. Vissa av lägenheterna är utformade som etagelägenheter och alla lägenheter har balkonger eller en uteplats och på innergården finns en gemensam lekplats och på taket planeras en gemensam takterrass. De planerade även en gemensam lokal för sociala aktiviteter som skulle kunna användas av de enskilda familjerna för övernattnings för gäster osv. Denna fick dock prioriteras bort av ekonomiska skäl.

De boende utformade gemensamt och tillsammans med arkitekten huset och den övergripande strukturen på lägenheterna, men fick utforma sina lägenheter individuellt. För material i lägenheterna på bl. a. golv och väggar sattes en gemensam standard som de olika hushållen sedan fick ändra om de ville. Den gemensamma standarden sattes som ett medel för att hålla kostnaderna för huset nere och var det så att ett hushåll ville frångå standarden så fick de själva stå för mellanskillnaden.

Själva planlösningarna utformades av de olika hushållen tillsammans med arkitekten. De boende fick komma med önskemål om hur de ville fördela rummen och ytorna inom lägenheten och arkitekten kom sedan med råd och rekommendationer om hur vida det var möjligt eller inte. Lägenheterna var relativt fria att utforma men hänsyn var tvungen att tas till stammar och bärande väggar. Planlösningarna skiljer sig åt mellan de olika lägenheterna då vissa önskade en öppen planlösning mellan kök och vardagsrum mellan andra ville ha separerade. En familj önskade ha barnens sovrum i ena delen av lägenheten för att de skulle få så mycket avskildhet som möjligt då de växer upp och t.ex. vill ha vänner över. En familj önskade så stor yta som möjligt till de separata rummen och i stället minska på de gemensamma ytorna i lägenheten.

Huset började byggas 2008 och färdigställdes 2011.

Arkitekt var Steffen Berge från arkitektkontoret Huke-Schubert Berge arkitekter.

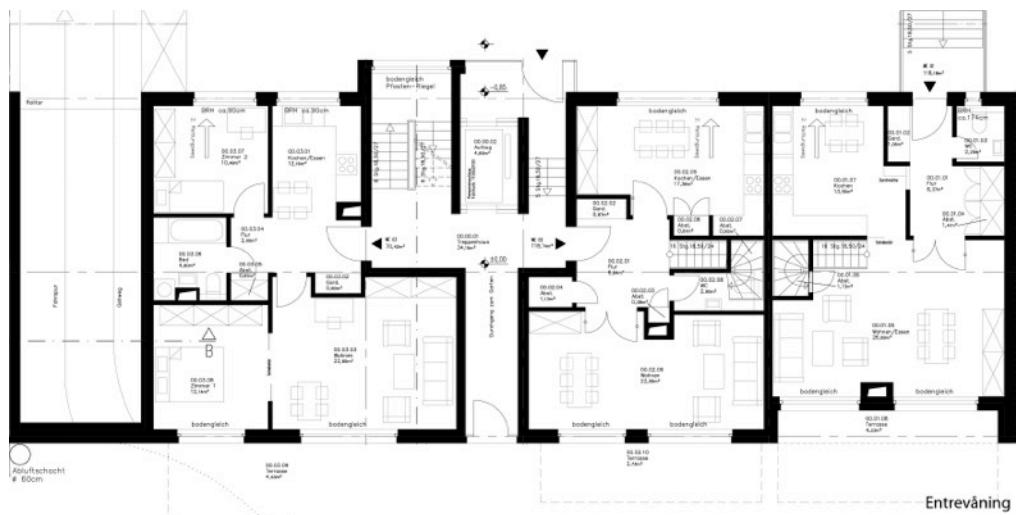

Bild 1, 2 & 3. Planlösning för entré, vån 1 och vån 2.

Bild 4 & 5. Fasad mot gatan & den gemensamma lekplatsen på baksidan

Bild 6 & 7. Lägenhet med en egen ingång från gatan & interiör från en lägenhet

4.1.2. Urbana Villor, Malmö

Projektet initierades av en grupp arkitekter som hade en vision om att utforma och bygga sitt eget boende, men i flerbostadshusform i de centrala delarna av Malmö. En av deltagarna kontaktade Malmö stad för att ansöka om en tomt till det tänkta projektet. Malmö stad markanvisade därefter en tomt i Västra Hamnen i ett område där Malmö stad hade som ambition att få in fler och mindre byggherrar. Detaljplanen för området togs fram i ett samarbete mellan Malmö stad, 13 byggherrar och en grupp medborgare i något som kallades "Det goda samtalet". Målet med samtalet var att det skulle leda fram till en färdig detaljplan i Kv Flagghusen. Arbete med detaljplanen startade i april 2004 och så gjorde även planeringen av huset.

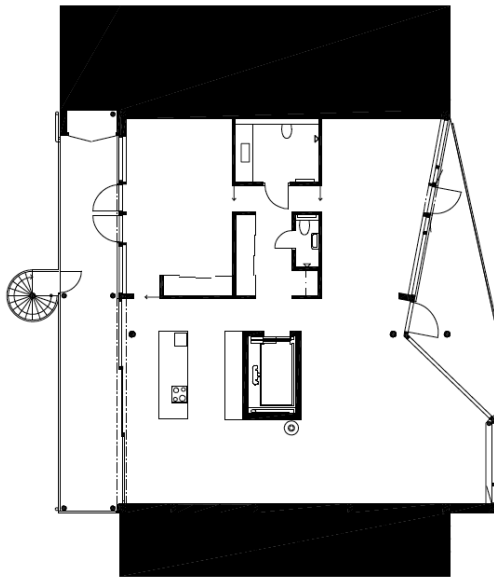
Projektet består av ett gathus fördelat på 5 lägenheter och ett gårdshus som är indelat i 2 symmetriska radhus. Gathuset är 6 våningar och gårdshuset är 3 våningar högt. Gårdshuset har privata trädgårdar på baksidan av huset och terrass på taket. Lägenheterna i gathuset har balkonger mot gatan och odlingsbara terrasser mot gården. På taket finns en gemensam takterrass och innergården består av en gemensam trädgård med ett växthus som är till för både gathus och gårdshus.

Under processens gång byttes i princip alla deltagarna ut, på grund av olika omständigheter som flytt till ny stad, ekonomiska frågor eller tidsbrist. Ett av hushållen har deltagit från första början av processen, två tillkom något senare medan de övriga tillkom under olika tidpunkter under planeringsskedet.

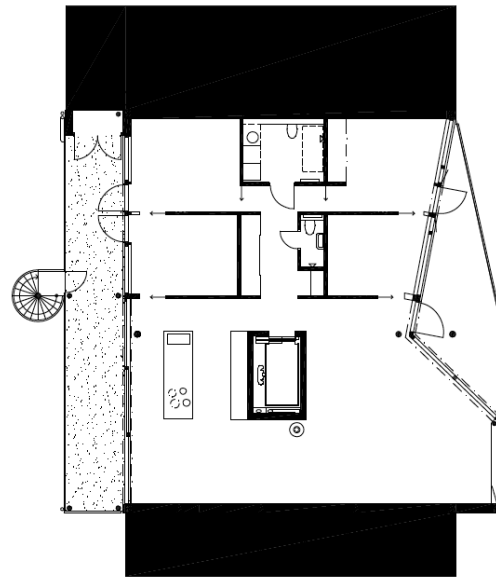
Huset ritades av deltagarna själva då fler av dem arbetar som arkitekter eller landskapsarkitekter och även de ekonomiska- och juridiska frågorna sköttes av en deltagare med kompetens inom dessa frågor. Lägenheterna ritades med en öppen plan utan några direkta restriktioner förutom placering på hiss och kök. En av arkitekterna uttryckte det som att huset är ritat efter en strukturalistisk tanke, det skulle inte finnas några begränsningar i placering av fönster i fasaden osv. utan att de boende själva skulle kunna bestämma hur många rum de ville ha och hur dessa skulle vara placerade. Inga av väggarna inom lägenheterna är bärande, förutom de runt hisschaktet, så val av antal rum och var innerväggarna skulle sitta var helt upp till de olika hushållen.

Huset började byggas 2006 och färdigställdes 2007.

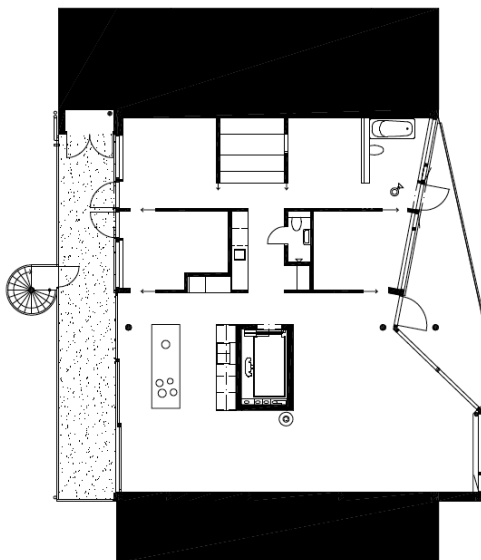
Arkitekter var Cord Siegel, Pontus Åqvist och Karin Larsson. Medverkade arkitekter var Ulrika Connheim, Niels de Bruin, Ola Nilsson och Magnus Svensson

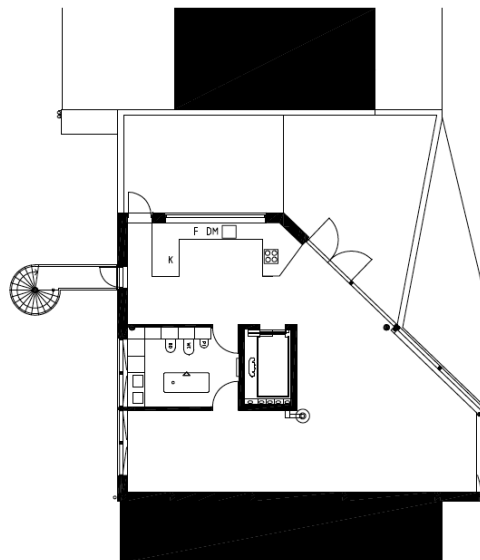
Gathus våning 2.
House facing the street, level 2.

Gathus våning 3.
House facing the street, level 3.

Gathus våning 5.
House facing the street, level 5.

Gathus våning 6.
House facing the street, level 6.

Bild 8 & 9. Planlösning för våning 2, 3, 5 och 6. (Sveriges Arkitekters Arkitekturpris 2009 2009, s. 10-11)

Bild 10 & 11. Det utanpå-liggande trapphuset & det gemensamma växthuset

Bild 12 & 13. Den gemensamma terrassen & den gemensamma trädgården med gårdshusen i bakgrunden

4.2. INTERVJUER

4.2.1. Lastropsweg 12-14, Hamburg

Hur ser processen ut inom ett projekt genomfört med byggemenskap?

Initiativet kom från de boendes sida, framförallt var det två par som tog det första steget och började driva processen. Gabi, en av de som tog initiativet är arkitekt och själv jobbat mycket med byggemenskaper och det var en arkitektfirma som hon tidigare arbetat på som fick uppdraget att rita huset. De två paren som initialt startade projektet hörde sig sedan för bland sina vänner och bekanta som i sin tur hörde med sina vänner vilket startade en slags dominoeffekt.

Temat för boendet var *familjer bor tillsammans*, och respondenternas uttalanden kan tolkas som att det var ett tema med tydliga sociala ambitioner men även ett säljande koncept.

”Det var en taktik för att hitta ett bra koncept men vi tänkte att det kunde vara en bra sak att bo tillsammans med flera generationer under samma tak. Det skulle vara trevligt för de äldre och för barnen, med tre generationer ... Vi tänkte att det kunde vara ett övertygande koncept för att få tomten”

Olaf

Tanken att det skulle bo unga familjer med deras far- och morföräldrar fick frångås då det visade sig att far- och morföräldrarna på grund av sin ålder hade svårigheter med att få lån av banken för att finansiera lägenheten. För att få in nya deltagare pratade deltagarna i gruppen med sina vänner och bekanta som på så sätt kom att delta i projektet, men de annonserade även efter familjer som var intresserade av att gå med. De som svarade på annonsen blev sedan intervjuade av de befintliga deltagarna i projektet som valde ut vilka de ansåg skulle passa bra i byggemenskapen.

Då respondenterna svarade på deras huvudanledningar till att delta i en byggemenskap svarade samtliga att det var av ett ekonomiskt intresse, en social aspekt och en önskan av att delta i utformningen av sin bostad. Vilket de prioriterade högst varierade dock mellan de svarande. Det ekonomiska intresset utgjordes av att det i Hamburg har blivit dyrt att hyra en lägenhet samtidigt som det är dyrt att köpa en. Enligt de boende är det en ekonomisk vinst att skapa en byggemenskap och själva vara byggherrar. Det sociala motivet var att de uppgav att de ville bo med personer som de kände, till exempel var tre av de som varit med längst vänner sen tidigare. Den deltagande aspekten var att de hade en önskan att kunna påverka sitt boende med avseende på planlösning och material.

En av de boende på Lastropsweg tog även upp den ekologiska aspekten av boendet. Hon menade att för henne hade de ekologiska frågorna varit en viktig del i planeringen. Hon menade att genom val som gruppen gjorde så fick de ner energiförbrukningen jämfört med standarden för bostadshus. Denna aspekt var det dock ingen annan av respondenterna som tog upp.

Har byggprocessen haft betydelse för att skapa gemenskap i boendet?

I början möttes deltagarna ungefär varannan vecka för att diskutera projektet. De boende ansåg att mötena hade varit smidiga och trevliga och att stämningen hade varit bra även om det hade tagit lång tid att gemensamt besluta om alla frågor. En av de boende var av åsikten att demokratiska beslut har både nackdelar och fördelar, och att det kunde bli lite tröttsamt

med alla beslut som skulle tas så långt i förväg. Hon menade även att det var svårt att föreställa sig hur resultatet skulle se ut i verkligheten, dels för att hon inte hade någon arkitektonisk vana, dels för att besluten togs så långt i förväg att det var svårt att föreställa sig det konkreta resultatet. De boende bildade smågrupper som hade ansvar för att ta fram förslag i olika frågor, till exempel vilka fönster som skulle användas, vilket golv etc. De hade som uppdrag att ta fram ca tre förslag som de gemensamt i den stora gruppen sedan tog beslut om.

I utformandet av planlösningarna hade de boende stort inflytande och kunde till stor utsträckning påverka antal rum och placering av dessa även om faktorer som bärande väggar och stammar utgjorde en viss begränsning.

”Arkitekten sa vad som var möjligt att bestämma och det var väldigt fritt hur lägenheterna skulle se ut, det är väldigt få fasta väggar. Så det var väldigt fritt att bestämma vilket som skulle ligga var och hur köket skulle se ut. Det var få begränsningar och mycket möjligheter. ... Det var mycket småbeslut att ta, som vilka dörrar ska användas, hur golvet ska se ut, höjden på dörrarna. ... Vi kunde välja mellan två olika nivåer, oftast så hade vi ett val mellan två eller tre olika versioner.”

Olaf

Flera av de svarande menade på att de många mötena och den långa tid som processen tog gjorde att de boende lärde känna varandra bra och på ett djupare plan än vad de hade gjort om de hade köpt en färdigproducerad lägenhet. En av respondenterna menade på att detta gjorde att hon lärde sig sina grannar, hur de fungerar och prioriterar saker som de anser viktiga.

Flera av de svarande tog upp de boendes professioner som en framgångsfaktor i planeringen av och diskussionerna om lägenheterna. De boende är i stora drag hälften doktorer eller psykiatriker och den andra hälften från den ”kreativa branschen” vilket flera menade på var en bra mix och att detta gjorde processen enkel.

Även arkitekten för huset menade på att samarbetet inom gruppen gick väldigt bra. Han menade på att de inom gruppen löste sina konflikter själva och att de i princip bara hade ett större problem och att detta var hur lägenheterna skulle fördelas. Då fick han i egenskap av arkitekt gå in i en medlande roll men att denna roll inte heller blev speciellt komplicerad. Han menade vidare på att han varit med om andra grupper och andra processer där det har funnits konflikter som inte har gått att lösa inom gruppen och att han även då får rollen att medla i konflikten.

Finns det upplevelser av boendegemenskap mellan grannarna i boendet?

Respondenterna berättade att de från början hade haft en intention att ha flera gemensamma ytor i huset. Från början planerade de för ett gemensamt rum som skulle kunna användas för sociala evenemang eller som övernattningsrum för gäster osv. Detta rum föll dock ur planeringen en bit in i processen.

”Det var vår plan att ha gemensamma ytor men det visade sig bli väldigt dyrt och summan vi hade att investera var väldigt begränsad. I början tyckte alla att ja, såklart vi ska ha en cykelverkstad eller tv-rum men för varje gång vi möttes så krympte ytorna mer och mer. Så för att sänka kostnaderna föll det bort.”

Olaf

Respondenterna svarade alla att de gärna hade velat ha det gemensamma rummet men att de prioriterade att lägga pengarna på sina privata lägenheter. Av ytan som skulle blivit det gemensamma rummet bildades en ny lägenhet som en av familjerna köpte för att hyra ut. På baksidan av huset var tanken att de skulle ha en gemensam trädgård och lekplats men även denna yta begränsades. För att lösa fördelningen av lägenheterna fick de som var först in i projektet välja placering av lägenhet först och sedan fördes en diskussion om lägenheterna på bottenvåningen som befarades bli ganska mörka. För att kompensera för placeringen fick de som bodde på bottenvåningen en del av trädgården som privat trädgård. Detta ledde till att de tre som har marklägenhet har trädgård och att det enbart blev en liten yta över för lekplats för de minsta barnen.

När arkitekten svarade på frågan angående gemensamma ytor i byggenskaper menade han på att det inte är speciellt vanligt i byggenskaper som byggs och säljs som bostadsrätter. Han menade på att dessa ytor måste bekostas av de boende och att dessa tenderar att prioritera bort gemensamma ytor om detta gör att de kan spara pengar. Eller som en av de boende uttryckte det: *"i slutändan så vinner egoismen"*.

De boende gav varierande svar angående sina grannrelationer och gemenskapen inom boendet. Flera av de boende betonade dock faktumet att de sig bekväma med sina grannar och att det hade bra kontakt men att de inte kände sig tvingade att umgås.

"Vi har ett husliv men det är inte obligatoriskt och man behöver inte känna att man måste träffas. Vi har inte varit vänner innan och det är viktigt för mig, att jag inte känner mig tvingad att umgås. Behöver inte ha dåligt samvete om jag inte vill träffa grannarna. Då stänger jag bara min dörr om jag inte vill umgås och ingen blir upprörd över det."

Olaf

"Jag ville bo med grannar som känner mig. Inte bara som kan komma att fråga om jag har socker eller ägg, jag vill ha mer än det och så är det verkligen... Lia (en av de boende i huset, författarens anmärkning) berättade att i början lagade hon middag på kvällen utan att veta vilka barn som skulle äta på kvällen. Men nu är det lite annorlunda, nu vet alla de olika familjernas regler."

Wiebke

Flera av respondenterna svarade att det i början hade varit mer av socialt umgänge mellan familjerna och framförallt mellan barnen men att det hade avtagit lite. Det fanns även de som svarade att de hade väntat sig lite mer kontakter och umgänge. En svarande i en familj som hade separat ingång till sin lägenhet och därför inte delade trapphus med de övriga i huset uttryckte att hon hade väntat sig mer kontakt med sina grannar. Hon trodde att detta kanske berodde på just situationen med den egna ingången. Hon menade också på att de nog hade haft mer kontakt med sina grannar om de gemensamma ytorna hade funnits men samtidigt påpekade hon att det inte bara är platser som skapar kontakter. En respondent berättade att han tidigare hade bott i en liten by där alla kände alla vilket han inte trivdes med. Han gjorde jämförelsen att boendet nu var mer anonymt än i byn men mindre anonymt än att bo i ett stort hus någonstans i staden och menade på att detta var en bra kompromiss för han och hans fru och deras barn. Just barnens relationer till varandra tog samtliga respondenter upp och menade på att det var bra för barnen att växa upp tillsammans och att ha så många vänner inom huset.

De boende uttryckte även en vilja att vilja bo kvar länge i sina lägenheter. De menade på att eftersom de varit med i hela processen och fått utforma sitt boende enligt sina preferenser såg

de ingen anledning till att flytta. De menade även att det trivdes så bra med sina grannar att de kunde se sig själva bo ihop ett låg tag framöver.

”Det är trevligt att lära känna personerna du bor med och att se dina grannars barn växa upp. Jag har en mycket positiv känsla om att spendera framtiden här, jag tycker att det visade sig att bli ett hus att bli gammal i. Det är väldigt trevligt att lärt känna alla när du flyttar in och vi kommer att spendera våra liv ihop, vilket ger mig en bra känsla.”
Olaf

På vilket sätt kan byggemenskaper leda till att stärka det sociala kittet i ett område?

Under samtalet med arkitekten för huset kom frågan om byggemenskapers inflytande och eventuella påverkan på ett område i stort upp, och arkitekten menade på att det i princip aldrig byggs byggemenskaper i ytterkanterna av staden eller i förorter till Hamburg där det kanske skulle behövas. De personer som söker efter en byggemenskap har en tydlig tanke inte bara om hur de vill ha huset utan även var, i vilket område de vill bygga det och detta är oftast i de mer attraktiva kvarteren, framför allt i de som är på uppgång

”Just nu är det populärt att bygga i kvarter som för ca 20-30 år sedan var väldigt billiga, husen var ruttna, de var skadade. För ca 30 år sedan kom alternativa gruppen och skapade kooperativ där, de öppnade verksamheter som cykelaffärer med kollektivboende ovan på. Sen köpte någon dessa hus väldigt billigt. Dessa strukturer är väldigt olika från byggemenskapsstrukturen vi har idag. De hade mycket egenbyggande i dess projekt. Men nu är dessa kvarter väldigt dyra. Artister och konstnärer var de som startade processen – en gentrifieringsprocess. Dessa gamla alternativa byggemenskaper, kooperativa affärer, cykelshoppar etc. startad processen med att göra dessa områden intressanta. Och sen kommer personer med pengar och även personer från 80-talet som har pengar nu. Därför har denna process nu pågått och nu är dessa kvarter de dyraste i Hamburg. Om man ser till vad en byggemenskap gör för kvarteren och området så måste man se till var de är på väg. Kanske är det bra om området inte går att rädda på något annat sätt, kanske är det dåligt för man har startat en gentrifieringsprocess.”
Steffen

4.2.2. Urbana Villor, Malmö

Då arkitekterna för Urbana Villor även är boende i huset menas då det framöver står ”arkitekterna” att det är de boende som har arkitekt som yrke som åsyftas. De är således boende *och* arkitekter vilket gör att deras vinkel är utifrån ett arkitekt- likväl som boendeperspektiv.

Hur ser processen ut inom ett projekt uppfört med byggemenskap?

Initiativet kom från två av arkitekterna tillika två av de framtida boende i huset som tillsammans med en grupp vänner hade en vision om att bygga någon gemensamt. De kom sedan i kontakt med andra personer som letade efter nytt boende och var intresserade av att delta i ett byggemenskapsprojekt. Gruppen av människor kom under processen att förändras och deltagarna kom att bytas ut på grund av olika personliga förutsättningar och från 2006 var det tre av familjerna som deltog under planeringen fram till färdigställandet. De boende i de två resterande lägenheterna kom in något senare i projektet och så även de boende i gårdshuset.

Respondenternas huvudorsaker till att initiera och delta i en byggemenskap var att de ville bo urbant, i staden, de ville ha möjlighet att själva utforma sitt boende och de ville ha en social anknytning till och inom boendet. En av de intervjuade menade på att det kan vara socialt att bo i en stad men att det de sökte var något som var utöver ett vanligt boende i staden. En annan av respondenterna menade på att när människor kommer upp i en viss ålder och får barn så söker de sig ut ur städerna i jakten på ett villa-ideal. Han menade på att den ursprungliga tanken med projektet byggde på just detta fenomen, och hur det skulle kunna gå att kombinera sökandet efter villa-idealet med att ändå kunna bo urbant. Därav kommer även namnet Urbana Villor.

De boende i Urbana Villor angav att den ekologiska aspekten hade varit mycket viktig för dem då de planerade och byggde huset. Det var viktigt att planera huset för att få till en låg energianvändning och de valde även byggnadsmaterial utefter en ekologisk aspekt.

Har byggprocessen haft betydelse för att skapa gemenskap i boendet?

Det fanns en tydlig uppdelning i processen och deltagandet bland de boende. Huvudansvaret för den arkitektoniska utformningen låg på de boende som var arkitekter till yrket, vare sig det gällde utformningen av huset eller av trädgården.

”Vi diskuterade oss fram till ett gemensamt beslut. Inte i allting dock, den yttre gestaltningen kom vi fram till var arkitekternas område och trädgårdsutformning var landskapsarkitekternas område. Det inre i lägenheten kunde alla ha synpunkter på, men hur fasaden såg ut och byggnadsutformningen generellt, det har ju inte vi varit inblandade i. Men det är klart att vi kanske haft åsikter på vägen, det är klart att det funnits diskussioner om byggnadsutformningen på vägen men det var arkitekterna som sa så här tänker vi, så har vi diskuterat och ibland har de tyckt om våra synpunkter och tagit det till sig det och ibland har de inte gjort det. Jag tror att det är bra med en sådan uppdelning, att fackmänniskor har sista ordet på det som är deras gebit.”

Kim

Gruppen hade kontinuerliga möten där frågor gällande utformning och ekonomi diskuterades och de boende (som inte var arkitekter) hade möjlighet att påverka utformning av hus och trädgård men i slutändan togs besluten av arkitekterna. Frågor som var hissen skulle placeras och var köket skulle vara, var dock beslut som diskuterades fram till gemensamt. För att få en uppfattning om hur resultatet skulle bli hade gruppen workshops på stranden där de ritade upp huset i skala 1:1 och där ”placerade ut” kök och hiss. När det gällde utformningen på de individuella planlösningarna på lägenheterna var tanken att de olika familjerna till så stor utsträckning som möjligt skulle kunna bestämma och utforma lägenheterna efter sina egna preferenser. Arkitekterna beskrev att huset var ritat efter en strukturalistisk tanke, och de menade att det inte skulle finnas några begränsningar i placering av fönster i fasaden osv. utan att de boende själva skulle kunna bestämma hur många rum de ville ha och hur dessa skulle vara placerade. Det finns inga bärande väggar i lägenheterna så antalet rum och storlek på dessa är ett individuellt val. De beskrev vidare att det fanns en tanke bakom materialet i lägenheterna, mycket av ytorna bestod av råmaterial, och detta var för att möjliggöra för individuella val i ett senare skede. Golvet och väggarna är i betong och detta för att de boende själva skulle ha möjligheten att välja att lägga på annat golv eller måla väggarna.

Finns det upplevelser av boendegemenskap mellan grannarna i boendet?

Respondenterna svarade att de hade en tydlig social ambition med de gemensamma ytorna runt bostaden.

”Vi har försökt tänka på de sociala platserna, vi vill erbjuda så många sociala ytor som möjligt så att man ska kunna göra saker på de här platserna. I växthusen kan man stå och fixa med sina tomater, man ska kunna träffas utan att ha planerat det. Man ska kunna meka med cykeln under huset och så kanske någon annan kommer och gör det. ... Vi hade en väldigt stark social ambition, vi har försökt aktivera utemiljön helt och hållet så att den ska ge sociala möjligheter utan att vara förpliktigande. Vill man så ska man kunna umgås och träffa folk här och där i huset utanför lägenheterna eller i det här lilla gränslandet. Sen kan man vara för sig själv på andra sidan.” Pontus

De gemensamma ytorna består av den gemensamma trädgården på baksidan, takterrassen och trapphuset som består av en spiraltrappa som går på utsidan av huset på sidan mot trädgården. På frågan om det gick att utläsa en ökad social kontakt med grannarna svarade en av respondenterna:

”Jo men det känner jag nog, framförallt med trappan. Om man nu är sån som tar trappan i stället för hissen så passerar man sina grannar som ofta är i köket eller i vardagsrummet så det blir ju både det och trädgården som blir mötesplatser. Så att den arkitektoniska utformningen styr hur mycket man träffar sina grannar, det tycker jag är helt klart. Sen hur mycket man faktiskt umgås utöver hur mycket man faktiskt träffas dagligen det hänger naturligtvis ihop med personkemin.”

Kim

En av de boende ställde sig dock frågan hur det hade sett ut om lägenheterna inte hade haft de privata terrasserna, om de boende då hade använt de gemensamma ytorna i större utsträckning. Hon menade på att vissa av de boende tar promenader i trädgården och att en av grannarna uppskattar att sitta och se ut över trädgården, men att han inte känner att han har något behov av att vistas där. Vidare berättade hon att de som framför allt använde den gemensamma trädgården var de (hon och hennes familj) och den andra familjen som också bott där från början.

En av de boende svarade på frågan om de sociala kontakterna i huset att de hade väntat sig mer kontakter med sina grannar, men att de boende i huset befann sig i så olika situationer i livet att de kanske inte hade så mycket gemensamt. Hon menar även på att flera av de som bor i huset väldigt sällan är där och att det inte riktigt blev som de hade förväntat sig när de planerade huset. Två av lägenheterna var tomma under planeringsprocessen och dessa såldes först när huset var i princip färdigbyggt. Hon menade på att de hade tänkt att de som flyttade in skulle vara som de själva och skulle brinna lika mycket för sitt hus som de själva. Hon menade vidare på att det dock är en sak som man lär sig i efterhand, lägenheterna måste säljas till marknadspriser de kunde inte själva välja vilka som de ville skulle flytta in. En annan av respondenterna menade på att de (hon och hennes man) umgicks med det andra paret (som även de var en barnfamilj), de träffas, lånar saker och hjälper till att passa varandras barn. Men att de inte heller umgicks i någon större utsträckning med de övriga boende i huset. Även hon menade på att detta hade att göra med att de var i olika faser i livet eller sysslade med så olika saker.

En annan av respondenterna svarade även han att den sociala delen inte helt blev som han hade trott:

”Det funkar inte som vi tänkt oss. Det var skönt att vi tänkt på det som sociala möjligheter inte socialt förpliktigande. Sen är det väl så att de flesta som köpt inte utnyttjar de sociala möjligheterna. Men det vet jag inte hur man skulle lyckats styra men det kunde utnyttjas mer utav fler just. Men möjligheterna finns där men det utnyttjas inte fullt ut.”
Pontus

De boende svarade att de kunde tänka sig att stanna länge i sitt hus. En av de boende uttryckte sig så som att han kände en stark identifikation med huset, att de såg på boendet mer långsiktigt. Detta var även en av tankarna i utformningen på lägenheterna, att de skulle vara öppna utan bärande väggar för att de boende skulle kunna stanna genom olika skeden i livet och anpassa planlösningen och rumsformationerna utefter livs- och familjesituation.

5 Analys och tolkning

Efter mina intervjuer kan jag tolka två tydliga mönster, ett där de boende säger att de inte umgås i någon större utsträckning bara för att de bor i samma hus och ett där de säger att de umgås i relativt stor utsträckning. Det är dock inga entydiga svar och svaren varierar mellan hushållen inom samma projekt. Dock kan jag tycka mig utskilja att de boende på Lastropsweg har ett större socialt umgänge med sina grannar än boendena i Urbana villor. Detta kan bero på många variabler men min tolkning är att det till stor del beror på följande faktorer: deltagandet från i princip alla boenden från första början av projektet genom planeringsprocessen; de liknande familjeförhållandena bland de boende och sysselsättningen bland de arbetande. Det är också relevant att poängtera att antalet hushåll i Lastropsweg är 12 stycken medan de i Urbana Villor är 7 stycken, varav 2 är fördelade i separata radhus. Antalet boende i Urbana Villor är alltså ett betydande antal färre.

Hur ser processen ut inom ett projekt uppfört med byggemenskap?

Genom att jämföra de olika projekten går att utläsa att initiativet bakom och motiven till byggemenskapen skiljer sig lite åt. I båda fallen fanns det en tydlig önskan om att få påverka sitt boende och designa sina egna lägenheter och även den sociala aspekten togs upp i båda fallen, de boende letade efter något *mer*, en annan typ av social gemenskap. Det motiv som skiljde de olika projekten åt var framför allt den ekonomiska och ekologiska aspekten. De boende på Lastropsweg angav de ekonomiska vinsterna som ett viktigt motiv för att delta i en byggemenskap då de angav att de blev mycket billigare att själva stå som byggherrar medan de boende i Urbana Villor framhöll den ekologiska aspekten. De hade en tydlig ambition att de ville bygga på ett energisparande sätt med material som är bra för miljön.

Processen i de olika projekten påminde mycket om varandra i flera olika aspekter: initiativet kom från de boende själva; de boende hade stor möjlighet att påverka sin lägenhet och huset; möten hölls frekvent med boenden och arkitekter.

Synen på arkitektens roll varierade dock mellan de två projekten. I Urbana Villor var arkitekterna även de framtida boende i huset och de hade huvudansvaret för utformningen. En av de boende som inte var arkitekt menade på att det är arkitekterna som har expertkunskapen och därför bör ha huvudansvaret. I Lastropsweg var arkitekten anlitad utifrån och även om det även här var arkitekten som hade huvudansvaret så är min uppfattning att de boende kunde påverka utformningen i större utsträckning. Jag anser att det finns en svårighet i att jämföra dessa projekt på grund av det faktumet att arkitekten/arkitekterna i ena fallet själva var boende och i andra anlitad utifrån. Om projekten studeras separat går det att dra paralleller mellan arkitekternas roll i Urbana Villor till arkitektens roll som expert med kompetens att handla åt de deltagandes vägnar (Sandercock 1998, s. 169) men även med den kommunikativa arkitektens roll (Sandercock 1998, s. 175). Arkitekterna ansåg sig ha en expertroll även om tanken var att själva lägenheterna skulle lämnas öppna för individuell utformning. Arkitektens roll i Lastropsweg påminde i mycket om den kommunikativa arkitektens roll. Han utgick från de boendes önskemål och ritade tillsammans med dem upp huset. Arkitekten uttryckte det som att han såg sig som en medlare mellan olika intressen och att han var den som kommunicerade och medlade i de (få) konflikter som uppstod.

Även om arkitektens roll skiljer sig åt i de olika projekten vill jag ändå påstå att det går att se en tydlig parallell till Sandercocks (1998, s.169) påstående att arkitektens roll håller på att förändras från en expert till en mer inkluderande roll med fokus på dialog.

Har byggprocessen haft betydelse för att skapa gemenskap i boendet?

Samtliga av de boende på Lastropsweg deltog i princip från början av processen vilket de själva menade på att de lärt känna varandra bra, lärt sig hur de tänker och vad de prioriterar. De boende i Urbana Villor var däremot inte en färdig grupp från början utan de boende har tillkommit under processen, vilket jag tolkar som att även om de som flyttade in i efterhand hade möjlighet att påverka material och planlösningar på sina lägenheter så var de inte delaktiga i hela processen och lärde inte känna sina grannar i samma utsträckning.

Finns det upplevelser av boendegemenskap mellan grannarna i boendet?

Min tolkning är vidare att de liknade familjeförhållandena och den relativt homogena sammansättningen av människor i Lastropsweg bidrar till att de har en större social kontakt än de i Urbana Villor. I Lastropsweg är 9 av 12 hushåll familjer med barn som är i ungefär samma åldrar och de boende uppgav att deras barn leker mycket tillsammans. De berättade att om barnen är utomhus och leker turas de vuxna i huset om att passa och se till dem. I Urbana Villor utgörs hushållen i samma utsträckning inte av barnfamiljer vilket gör att de inte får den naturliga kontakt som skapas genom barnpassning och andra aktiviteter. I Lastropsweg angav även en av de boende som var frilansande journalist, och då tillhörde den "kreativa branschen", att hon brukade umgås mycket med de andra som bodde i huset och som var i hennes bransch. De brukade ge henne jobb om det dök upp något passade. Jag tolkar det som att det är en fördel för de sociala relationerna om det finns en gemensam faktor att samlas och prata om. Under intervjuerna var det flera av de svarande som påpekade att boendesammansättningen i huset var homogen. Flera av de svarande uppmärksammade faktumet att ca hälften av de boende i huset var doktorer eller psykiatriker och den andra hälften utgjordes av "kreativa personer" som jobbade med ämnen som media eller journalistik. Alla hushåll, förutom tre, utgjordes dessutom av familjer med barn. Ett par av de svarande menade att detta bidrog till att planeringsprocessen och det praktiska runt omkring hade gått så enkelt och att de kom så bra överens. Jag tolkar det som att den relativt homogena sammansättningen av människor gjorde att de boende hade en slags gemensam referensram om hur de ville ha sitt boende. Även om lägenheterna kom att variera lite med anseende på rumsstorlekar och placering av rum och väggar. Ytterligare ett faktum som bidrar till min tolkning är att svaret från två av de intervjuade i Urbana Villor som menade på att de boendes olika livssituation och familjesituation bidrog till att de inte umgicks i så stor utsträckning. Detta kan kopplas till diskussionen som förts tidigare om vad ett boende är till för och för vilka relationer.

Enligt forskare om grannskapstanken så söker vi den lilla gruppen, primärgruppen, för att kunna definiera oss själva och skapa oss en självbild (Bergman, Hjärne och Olsson 1991, s. 55). Denna grupp kan bestå av små stabila grupper som familjen, vänkrets eller kamratgång och grannskapstanken byggde till stor del på att denna grupp skulle finnas tillgänglig i vår närhet, alltså i grannskapet. Det förekommer dock forskare som säger att välfärdssamhällets framväxt har lett till att våra primära relationer är relativt oberoende av geografiska och rumsliga faktorer och att de i stället är spridda runt om i staden, vilket leder till att vi bör bemöta stadsplaner och bebyggelseformer som motiveras genom att de ska skapa primära sociala kontakter, med misstänksamhet (Bergman, Hjärne och Olsson 1991, s. 86). Om vi ser till dessa teorier, finns det något syfte med att bygga med sociala företecken? De boende i Urbana Villor och på Lastropsweg angav dock att just en av anledningarna till att de ville bo i

en byggemenskap var just det sociala relationerna även om det uppnåddes i olika stor utsträckning. I Urbana Villor var de sociala kontakterna måttliga men på Lastropsweg var de mer frekvent förekomna. Flera av de boende på Lastropsweg svarade dock och var noga med att poängtera att de hade bra kontakt med sina grannar men att det kunde väljas själva när och till vilken utsträckning de ville umgås, något som kan kopplas till Bergmans tes att det inte längre är grannarna som står för den identitetsskapande och viktigaste kontakten.

Det finns olika åsikter om hur sammansättningen av de boende bör se ut för att skapa mest kontakter. Det finns en sida som anser att en homogen befolkningssammansättning är en förutsättning för att skapa kontakter och en känsla av gemenskap och att en heterogen sammansättning i sin tur kan skapa konflikter (Urban 2002, s. 79). Den andra sidan anser i stället att en heterogen sammansättning kan främja kontakter mellan de boende. Skillnader i de socioekonomiska förutsättningarna kan leda till att de boendes olika erfarenheter, kunskaper och intressen kan leda till en ökad socialisering och ett utbyte av tjänster och erfarenheter. I fallet med Urbana Villor svarade de boende att en orsak till att de inte umgicks i så stor utsträckning kunde vara att de befann sig i så olika faser i livet och jag tolkade det som, i mina intervjuer med de boende på Lastropsweg, att deras sociala umgänge till stor del byggde på att de var en relativt homogen sammansättning människor.

Urbana villor har mer gemensamma ytor i form av trädgården och takterrassen, Lastropsweg har endast en liten gemensam lekplats på baksidan även om en takterrass är planerad. Detta faktum verkar dock inte leda till att de umgås i större utsträckning än på Lastropsweg även om flera av de boende i Urbana Villor svarade att den gemensamma spiraltrappan utanpå huset leder till att de ofta ses spontant och pratar med varandra. En av de boende på Lastropsweg berättade då hon pratade om den lilla gemensamma lekplatsen att de äldre barnen brukar leka och rita på trottoaren utanför under somrarna. Det var även hon som menade på att det inte bara är platserna som skapar kontakter vilket jag menar kan ses tydligt i detta exempel. Finns det inte några gemensamma ytor planerade för lek så skapas dessa, en trottoar som inte hör till huset blir ett ställe för lek om det finns behov av det. Samtidigt så tolkar jag det som att det inte behöver innebära att bara för att möjligheterna finns, som i Urbana Villor, så utnyttjas de alltid.

På vilket sätt kan byggemenskaper leda till att stärka det sociala kittet i ett område?

Under intervjun med arkitekten för Lastropsweg så uttryckte han åsikten att det en bra tanke att boende som grupp bygger ihop och får planera tillsammans. Han menade vidare att det dock är en viss typ av människor som har möjligheten att göra detta och att de oftast är relativt välbeställda och att de har en begränsad referensram om var de kan tänkas bo. Han berättade att det i princip inte byggs några byggemenskaper i de yttre delarna av Hamburg utan att det framförallt byggs i de centrala, attraktiva delarna. Detta kunde även utläsas i intervjuerna med de boende då de berättade om olika tomter de tackat nej till och vilka preferenser och krav de hade på tomten de skulle köpa. I exemplet med Urbana Villor hade de inte några valmöjligheter på var de ville bo, utan blev tilldelade en tomt av Malmö Stad. De boende menade dock att en av huvudanledningarna till att dela i projektet var att de ville bo centralt och kunna utnyttja stadens bekvämligheter. Jag tolkar det som att då de boende i en planerad byggemenskap har möjlighet att välja väljer de ett centralt och attraktivt område och inte ett som har problem eller ligger i ytterkanter. Detta leder till att jag efter mina intervjuer inte kan uttolka något som tyder på att en byggemenskap riktar sig utåt mot sin omgivning eller att de boende på något sätt upplever att de har en starkare kontakt till sin omgivning, jag kan med andra ord inte finna några argument för att en byggemenskap skulle kunna vara ett medel för att stärka det sociala kittet utanför själva huset, i hela stadsdelen. Denna diskussion

kan kopplas till dels kritiken mot byggemenskaper, dels diskussionen om gated communities och frågan om dess kontakt- och trygghetsskapande förmåga.

Andrej Holm kritiserar även han fenomenet med byggemenskaper för att vara ett led i en gentrifieringsprocess vilket kan kopplas till det arkitekten för Lastropsweg sa. Även Holm (se Litschko 2009, s. 24) påstår att byggemenskaper tenderar att etablera sig i områden som håller på att uppgraderas men fortfarande är billiga och att detta leder till en undanträngning av de mindre ekonomiskt resursstarka. Det är alltså inte alla som har råd och möjlighet att bilda byggemenskaper.

Att använda sig av bebyggelsemönster eller ”nya” former av bostäder för att skapa en social gemenskap inom och utanför ett område är ett etablerat fenomen och det går att ifrågasätta huruvida byggemenskaper är ett nytt grepp. Gated communities är ett fenomen som påstås ha sociala ambitioner och ska stärka den sociala sammanhållningen och öka tryggheten. Wilson-Doenges (2000) har i sina studier av gated communities kommit fram till att den faktiska säkerheten inte ökade inom dessa områden och att de boende inte heller upplevde någon direkt ökad gemenskap. Vidare finns det forskare som påstår att grupper med starka band inom grupper tenderar att isolera sig från övriga grupper och att detta kan leda till att dessa grupper får svårt att integrera sig och söka kontakt med andra grupper (Granovetter se Urban 2002, s. 67). Om grannskap då byggs efter egna önskemål, finns det inte en risk att detta kan leda till en segregation av övriga samhället?

6 Avslutande diskussion

Efter att ha ämnat undersöka om byggemenskaper kan vara ett bidragande sätt att uppnå social hållbarhet eller inte, vill jag ifrågasätta om det går, och om det är önskvärt, att se de olika hållbarhetsaspekterna separat från varandra. Hållbarhetsbegreppet går ut på att de tre olika benen ska kombineras och samverka för att en nå ett hållbart samhälle. Att enbart se till den sociala hållbarhetsaspekten kan anses vara begränsade och snävt och inte ens önskvärt. Mina studier visar att byggemenskaper skulle kunna skapa förutsättningar för den ekonomiska likväl den ekologiska aspekten av hållbarhet (se exempel i intervjuavsnittet på billigare byggande i Hamburg och ökade ekologiska kvalitéer i Hamburg men även i Malmö). Jag ska inte gå vidare in på dessa frågor då de inte var ämne för min undersökning men jag vill uppmärksamma frågan om att enbart se till den sociala hållbarheten kan vara problematiskt. Jag vill även belysa frågan om för vem den sociala hållbarheten ska verka? Att öka deltagandet från de boende i planeringen av sin bostad kan ses som ett medel för att verka för social hållbarhet, även det faktum att de boende känner ett ökat samband med sina grannar och säger att de kan tänka sig att stanna i huset tillsammans med sina grannar tyder på stabila sociala relationer och ett socialt bra klimat. Om vi ser till en vidare kontext går det dock att ställa frågan om ökade sociala relationer inom ett hus eller ett område leder till en ökad social hållbarhet i staden eller samhället i stort. Som jag redogjort för tidigare i arbetet finns det undersökningar som visar på kan det leda till isolering i gated communities. Det skulle också kunna ses som ett led i en gentrifieringsprocess, som fallet med Hamburg där byggemenskapsgrupper tackar ja till, och söker tomter i centrala delar med hög status. Att bygga genom byggemenskaper reducerar byggnadskostnaderna då mycket av planeringen och val av material sker av de boende och det är de själva som bekostar byggandet, inte ett byggföretag som vill sälja för vinst. Detta ger möjlighet att skaffa sig en bostad till ett billigare pris än på den privata marknaden. Min uppfattning är emellertid att trots den reducerade byggnadskostnaden så är det fortfarande en viss grupp av människor som har möjlighet att delta i ett sådant projekt. Insatsen måste betalas och bankerna måste ge ut lån, vilket gör att det ändå krävs ett visst kapital och stabilitet för att kunna få ett lån. Som Steffan Berge menade i intervjun så söker grupperna tomter i centrala delar med hög status, han menade vidare att detta kan ses som ett led i en process av en uppgradering och förändring av dessa områden, något som han menade skulle kunna tolkas i ett sammanhang av gentrifiering. En studie av byggemenskaper från olika städer skulle kanske ge ett annat utfall än en studie av projekt från Hamburg där processen och projekten måste ses i sin historiska och geografiska kontext.

Efter den teoretiska genomgången av grannskapstanken och intervjustudierna av byggemenskaper går det att tyda att även om det finns mycket i grannskapstanken och tanken bakom byggemenskaper som tycks påminna om varandra finns det en markant skillnad som är viktigt att synliggöra. Tanken med grannskapet var att det skulle leda till en gemenskap och social stabilitet bland invånarna. Grannskapet var utformat och avgränsat på ett sådant sätt att invånarna skulle hitta en identitet och stabilitet och växa upp till bra invånare. Bakom grannskapsidéerna ligger en ambition och en tanke om att bra miljöer skapar umgänge och bra människor. En av tankarna och ambitionerna bakom byggemenskaper är att de boende ska delta i utformningen av deras hem utefter deras krav och preferenser. Här är ambitionen och målet att gemenskap ska skapas, men genom de boendes eget initiativ och önskemål.

Detta går att koppla till planerarens och arkitektens förändrade roll i planerings- och designprocesser.

Jag anser att det, i planering av staden och bostäder är viktigt att se till de sociala aspekterna. Staden är till för de som vistas och bor i den och jag anser att det är viktigt att man som boende trivs i det område som man bor i. Att ha makt att påverka sin omgivning och sitt boende kan leda till att känslan och trivseln i området ökar vilket jag anser vara positivt. Detta går att utläsa ur den förändrade trenden inom planering mot ett deltagande av dem som det planeras för. Planerarens och arkitektens roll har gått ifrån att vara en expert med makt och kompetens att planera åt samhällets vägnar till att vara en medlare eller en samtalspartner som vill ta tillvara på medborgarnas åsikter och kunskap. Planering har kommit att handla mer om att inkludera medborgare och uppmuntra till deltagande. Att bygga i form av bygggemenskaper är alltså något som kan anses ligga helt i linje med den förändrade planeringspraktiken. Var exakt bygggemenskaper ligger på skalan kan diskuteras då det som fenomen glider mellan de olika praktikerna. Mycket fokus ligger på det kommunikativa i processen i bildandet och uppförandet av en bygggemenskap. I mina studier framkom (framför allt i exemplet från Hamburg) att beslutsprocessen skedde i en demokratisk, kommunikativ anda. De boende diskuterade sig fram till en slutgiltig lösning inom gruppen och om de var oense i en fråga så skedde avgörandet genom en demokratisk röstning. Det framkom dock att dessa röstningar skedde efter långa diskussioner om vilket alternativ som var det bästa vilket har tydliga kopplingar till Habermas tankar om det ideala talet och att det är det som ska vara vägledande i beslut. Besluten togs i dialog med arkitekten och jag menar på att det här går att se samma problematik som i kritiken mot den kommunikativa planeringen. Även om besluten tas genom en dialog och diskussion är det svårt att bortse från en maktaspekt. Arkitekten har genom sin profession en viss roll och makt och även personerna i gruppen som är insatta i design- och arkitektur frågor får ett visst övertag. Detta kunde även utläsas i intervjuerna med boende på Lastropsweg där de gav uttryck för vikten av de boendes olika personligheter och professioner i diskussionerna. Jag menar på att även om deltagandet från de boendes sida var stort och de diskuterade sig fram till besluten så finns det alltid de som har en viss förkunskap eller innehar en viss privilegierad position. I Urbana Villor var situationen inte riktigt den samma. Även om de boende deltog i processen och kunde komma med önskemål var det i slutändan arkitekterna som hade det sista ordet. En av de boende menade på att det var naturligt då det i slutändan är de som har fackkunskapen. I Urbana Villor kan arkitektens roll tolkas mer som en expertroll även om inslaget av kommunikativ planering var mycket stort. Hur mycket hänsyn ska tas till de individuella önskemålen – vad är det som är målet? Att de olika individerna ska få sina specifika krav och önskemål igenom eller att man samsas kring något som alla kan skriva under på?

En aspekt som är relevant att diskutera i sammanhanget är hur länge en bygggemenskap fortsätter att vara hållbar. Om en av fördelarna med bygggemenskaper är att de boende får vara med i processen och påverka, vad händer då de flyttar? Även om de, som de boende på Lastropsweg, trivs bra i sitt hus och med sina grannar så kommer en tid då de måste flytta eller av andra orsaker lämna lägenheten och vad händer då? Vad skiljer då detta boende från ett annat, uppfört på ett traditionellt sätt? Gemenskapen som fanns mellan de boende var en stor vinst som många av respondenterna uttryckte det, men det finns ingen garanti för att denna gemenskap överförs till de nya som kommer flytta in. Detta faktum gick att ana i exemplet med Urbana Villor. De boende angav att det inte hade blivit den sociala gemenskap som de hade planerat och att de gemensamma ytor inte nyttjades i den utsträckning som de hade hoppats på. De angav att de som främst nyttjade de gemensamma ytor var två av familjerna som varit med genom i princip hela processen och en av familjerna i radhuset. De

övriga boendena var inte lika flitiga användare. Jag menar på att detta kan bero på att de andra familjerna kom in senare i processen och därav kanske inte kände sig lika delaktiga och engagerade i trädgården och de gemensamma ytor. De som deltagit från början har även deltagit i processen bakom och utformningen av dessa ytor, de har sagt till om hur de vill att de ska utformas och vad som borde finnas. Detta menar jag kan leda till att de känner ett ökat ansvar och en ökad stolthet över dessa som de som flyttar in efteråt kanske saknar. Visserligen uppgav de flesta av de boende att det kände en stark social sammanhållning med de övriga i huset, vilket inte är ett oväntat resultat då planerat sitt hus ihop och har genomgått en lång process tillsammans. Men jag skulle ändå vilja ifrågasätta resultatet i ett längre tidsperspektiv, om denna känsla består längre än för just dessa boenden.

Genom att se till studier av gated communities och deras påstådda sociala ambition kan paralleller dras till de påstådda sociala ambitionerna med byggemenskaper men även till grannskapsidéerna. Både gated communities och byggemenskaper påstås vara bra för att stärka det sociala sambandet i boendet men studier av gated communities har, som tidigare nämnts, visat att det inte är någon större skillnad mot ett vanligt boende. Forskning gällande grannskapstanken och våra kontakter och relationer har även visat att vi inte längre har våra primära kontakter i vår omedelbara närhet utan att dessa är utspridda över staden, och i vissa fall längre bort än så. Det går med utgångspunkt i det påståendet att ifrågasätta om dessa ambitioner att skapa en gemenskap i boendet ens är motiverat i dagens läge.

Jag vill påstå att Franzén och Sandstedts citat som togs upp på sidan 27 sätter fokus på den viktigaste frågan:

“Å ena sidan ska grannskapsenheten sammanföra människor som är tillräckligt lika för att de ska kunna samarbeta och ha gemensamma intressen. Å andra sidan ska människor från olika klasser och etniska grupper sammanföras genom att utveckla grannskapsrelationer.”

Med detta citat menar jag på att de ringar in grannskapstanken paradox, vilket även kan kopplas till den mer övergripande frågan om social hållbarhet: *från vilket håll* ska den sociala hållbarheten stärkas? Ska fokus ligga på att samla likasinnade för att dessa har mest gemensamt eller ska fokus ligga på att blanda olika typer av personer för att detta kan leda till en blandning och ett utbyte? Det går att diskutera om ambitionen att stärka ett samhälle socialt ska fokusera på det mindre grannskapet eller om det är bättre att se staden som en helhet. Som visats på tidigare i arbetet så finns det förespråkare för en blandning av olika människor, samtidigt som de finns de som menar på att människor hellre bor och umgås med likasinnade och att detta är en förutsättning att skapa kontakter och en gemenskap.

Efter min teoretiska studie av sociala ambitioner i boendet och intervjustudier med boenden i byggemenskaper kan jag konstatera att de påstådda sociala fördelarna med byggemenskaper kan diskuteras utifrån olika perspektiv. Dels kan det diskuteras ur ett vidare perspektiv som har stadens och stadens sociala hållbarhet som fokus. Att bilda en byggemenskap kräver tid för en relativt lång process och ekonomiska resurser för att kunna genomföra projektet vilket är något som inte alla har möjlighet till. Jag tolkar detta som att det finns en risk för att bygga genom en byggemenskap främst blir förbehållet en viss typ av människor som har liknande värderingar och liknade socioekonomisk status vilket i sin tur kan leda till en uppdelning i samhället. Om diskussionen i stället förs utifrån ett mindre perspektiv, utifrån den sociala sammanhållningen i boendet har mina studier visat att en byggemenskapsprocess till viss del kan öka de sociala kontakterna och känslan för boendet.

6.1. FÖRSLAG TILL FORTSÄTTA STUDIER

Då byggemenskaper är ett outforskat fenomen, även om det kan kopplas till andra tidiga planeringsidéer, så anser jag att det finns mycket som skulle kunna undersökas vidare. Dels ur ett vidare hållbarhetsperspektiv, om det skulle kunna användas som ett medel för att nå en ökad ekologisk hållbarhet. Men även ur en social aspekt är området öppet för vidare studier. Min studie är på grund av tidsaspekten väldigt begränsad och enbart ett par byggemenskapsexempel har valts ut. I Tyskland i synnerhet och övriga i Europa i allmänhet finns många exempel av byggemenskaper som är uppförda och organiserade på olika sätt. I min studie har jag valt att fokusera på flerbostadshus upprättade som bostadsrätter medan det finns ett stort antal exempel som är uppförda som kooperativa hyresrätter eller vanliga hyresrätter. Det skulle vara intressant att studera hur dessa projekt ser ut ur en hållbarhetssynpunkt då jag i mitt arbete har fått uppfattningen om att dessa har en högre grad av gemenskap, även om de har en något lägre grad av deltagande i själva utformningen av huset och den individuella planlösningen.

Vidare skulle vara intressant att studera hur de sociala kontakterna och umgänget grannar i mellan förändras då invånarna i ett hus byts ut. Dels vore det av intresse att se hur flyttmönstren ser ut i en byggemenskap, om invånarna tenderar att stanna längre i sin bostad. Dels vore det intressant att studera exempel av byggemenskaper som har funnits i några år och som har haft en omflyttning av boende, om de nya invånarna upplever en ökad känsla av gemenskap.

Frågor som berör själva processen och effektiviteten i ett byggemenskapsprojekt är också relevanta att studera. I mina intervjuer framkom att båda projekten tog lång tid och bestod av många och långa möten. Det vore intressant att närmare studera hur tidskrävande byggemenskapsprojekt är i förhållande till traditionella projekt och om tidsåtgången kan anses vara värd i förhållande till resultatet.

Litteratur

TRYCKTA KÄLLOR

Asplund, Johan (1991). *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Korpen

Bergman, Bosse, Hjärne, Lars & Olsson, Sören (1991). *Stadsliv och grannskap*. Gävle: Statens institut för byggnadsforskning [distributör]

Brännström, Lars (2006). *Phantom of the neighbourhood: longitudinal studies on area-based conditions and individual outcomes*. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Stockholms universitet, 2006

Delegationen för Hållbara städer. (2012) Byggemenskaper. Ett bidrag till hållbart stadsbyggande även i Sverige!

Ehn, Siv (1987). Grannar - behövs dom?: om samhörighet och splittring i modernt boende. Stockholm: Rabén & Sjögren

Flyvbjerg Bent, Empowering civil society: Habermas, Foucault and the question of conflict i Douglass, Mike & Friedmann, John (red.) (1998). *Cities for citizens: planning and the rise of civil society in a global age*. Chichester: John Wiley & Sons

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Sandstedt, Eva (2001). Från social välfärd till hållbar välfärd.. *Den nya bostadspolitikerna / red.: Anders Lindbom*. S. 325-363

Litschko Konrad (2009) Baugruppen: eine Privatisierung der besonderen art. Ausverkauft. Wie das gemeinwohl zur privatsache wird. *Edition Le Monde diplomatique*. No 6 s. 24-26.

Regeringens skrivelse 2001/02:172 : Nationell strategi för hållbar utveckling. (2002). Stockholm

Regeringens skrivelse 2005/06:126 : Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling. (2005). Stockholm

Regeringen. En svensk strategi för hållbar utveckling – ekonomisk, social och miljömässig.

Räthzel, Nora (2007), Självorganisering och stat: En jämförelse mellan medborgarföreningar i Stockholm och Hamburg. I: Nylund, Katarina (red.) *Periferin i centrum: Gränsöverskridande praktiker i Stockholms offentliga rum*. s. 293 - 331. Göteborg: Daidalos

Sandercock, Leonie. The death of the modernist planning: Radical praxis for a postmodern age i Douglass, Mike & Friedmann, John (red.) (1998). *Cities for citizens: planning and the rise of civil society in a global age*. s. 163 - 18. Chichester: John Wiley & Sons

Urban, Susanne (2002). Grannskap, idé och planering: en genomgång av svenska och internationella studier med anknytning till grannskapsplanering. Gävle: Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala univ.

Williams Jo (2005) Designing Neighbourhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing. *Journal of Urban Design*, Vol. 10 No 2, s. 195-227.

Wilson-Doenges Georjeanna (2000) An Exploration of Sense of Community and Fear of Crime in Gated Communities. *Environment and Behavior* 2000 32: 597

Öresjö, Eva (1997). Staden och den sociala hållbarheten. *Urban*. 13, s. 9-11

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Lilja, Elisabeth & Perner, Mats (2010). Boendesegregation: orsaker och mekanismer : en genomgång av aktuell forskning. Karlskrona: Boverket
Tillgänglig på Internet: <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2010/Socialt-hallbar-stadsutveckling/>

Socialt hållbar stadsutveckling: en kunskapsöversikt. 1. uppl. (2010). Karlskrona: Boverket
Tillgänglig på Internet: <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2010/Socialt-hallbar-stadsutveckling/>

HEMSIDOR

Hamburger Baugemeinschaften (2012) [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.zusammen-bauen-lohnt.de/> [2012-02-14]

Agentur für Baugemeinschaften, Hamburg (2012) [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.hamburg.de/baugemeinschaften/> [2012-02-14]

Bundesverband Baugemeinschaften e.V. (2012) [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bv-baugemeinschaften.de/> [2012-02-14]

BILDER

Bild 1, 2 & 3: Steffen Berge, Huke-Schubert Berge arkitekter

Bild 8 & 9: Sveriges Arkitekters Arkitekturpris 2009 (2009) Stockholm

Bilderna är publicerade med tillstånd från arkitekterna för projekten och från Sveriges Arkitekter

Övriga bilder är tagna av författaren själv.

Bilagor

Bilaga 1

INTERVJUFRÅGOR

Teman:

Initiativet (till projektet)

Deltagandet (i processen)

Boendet (både hur det ser ut och hur det går till i boendet)

Boende:

Berätta om boendet.

Kompletterande frågor:

(initiativet)

Från vem kom initiativet?

Vad fanns det för idéer för projektet?

Vad fanns det för målsättningar/visioner?

Hur valdes de deltagande ut/hur kom gruppen att bildas?

Vad är det för upplåtelseform på boendet?

(deltagandet)

Fanns det en gemensam målbild att jobba mot?

Hur togs besluten? Enskilt/gemensamt?

Till vilken grad upplevde de boende att de deltog?

Hur fungerade samarbetet mellan arkitekt och boende?

Vilka aktörer deltog i planeringen?

Hur organiserades mötena?

(boendet)

Varför valde de boende denna bostadsform?

Sökte de en gemenskap eller fanns det andra intressen?

Skiljer sig detta projekt från andra bostäder?

Hur mycket kontakt finns det mellan grannarna?

Planerades några gemensamma utrymmen? Hur fungerar i så fall dessa?

Ungefär hur stora är dessa ytor?

Vad delar man på i boende? Gäller både ting och ansvar?

Finns det något som de boende uppskattar?

Finns det något de inte uppskattar?

Finns det något de boende (de individuella eller som grupp) fick göra avkall på?

Blev boendet och situationen som de tänkt sig?

Tror de boende att de kommer att bo kvar?

Upplever den boende att denna form för bostadsbyggande har några fördelar/nackdelar?

Arkitekten:

Berätta om projektet.

Kompletterande frågor:

(initiativet)

Från vem kom initiativet?

Vad fanns det för idéer för projektet?

Vad fanns det för målsättningar/visioner för projektet från arkitektens håll?

Fanns det några tankar och ambitioner för att skapa speciella förutsättningar för gemenskap mellan de boende?

Kom dessa ambitioner att realiseras?

Hur valdes de deltagande ut/hur kom gruppen att bildas?

Hur kom arkitekten att väljas för projektet? Var det en tävling eller sökte ”gruppen” efter en arkitekt?

Vilka aktörer deltog i planeringen?

Hur organiserades mötena?

(deltagandet)

Fanns det en gemensam målbild att jobba mot?

Hur tog besluten? Enskilt/gemensamt?

Till vilken grad kunde de boende påverka utformningen?

Hur fungerade samarbetet mellan arkitekt och boende?

(boendet)

Skiljer sig detta projekt från andra bostäder?

I utformning?

I projektform?

Hur upplevde arkitekten kontakten mellan grannarna?

Planerades några gemensamma utrymmen, från vem kom initiativet?

Ungefär hur stora är dessa ytor?

Blev boendet som arkitekten tänkt sig?

Upplever arkitekten att denna form för bostadsbyggande har några fördelar/nackdelar?

Upplever arkitekten att det har fördelar socialt sett, mot andra boenden?

